

ЖАҢА ЖАҒДАЙ
ЖАҢА ІС-ҚИМЫЛДЫ
ТАЛАП ЕТЕДІ

2-бет

АЛАЯҚТЫҚ ҚАШАН
АУЫЗДЫҚТАЛАДЫ?

3-бет

КЕҢЕС ДҮЙСЕКЕЕВ
ҚАНДАЙ СЫЙЛЫҚҚА
ДА ЛАЙЫҚТЫ ДАРАБОЗ

16-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ 20

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№33 (903) 7.09.2020 жыл

ЖОЛДАУ МАҢЫЗДЫ, ТЕК ІСКЕ АСУЫН АЙТЫҢЫЗ!

**МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІ ІРІКТЕУДЕГІ БАСТЫ ТАЛАП -
МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛУІ БОЛУЫ КЕРЕК!**

**АҚКӨНІЛ
АҒА ЕДІ-АУ...**

– Ассалаумағалейкүм! – дедім. Ол қалт тұра қалып, жымия қарап: – Уағалейкүм! Танымадым, қай жігітсің? – деді. Аты-жөнімді, мән-жайымды айттым. 1966-жылдың көкек айы болатын. – Өскеменің ақ қар, көк мұз болып жатқан шығар, анау бір жылы дәл осы уақта барып, мұз көшесінде мұрттай ұшып, жамбасымды жарып ала жаздағанмын, – деп жымыңдай түсті.

8-9
бет

Иә, Ұлттық кеңестің ұсынысымен саяси митингілер өткізудің жаңа заңы қабылданды. Ал Ішкі істер министрлігі мен жергілікті әкімшіліктер үш адам жиналған жерді «үрейлі ордаға» санап, ешнәрсе жазылмаған бос плакат алып шыққан жалғыз адамды да «жау» санауын тоқтатар емес. Осындай ескі тәсілмен есті заңды еш қылып отырғаны ешкімнің ойына кірер емес... Былтырғы алғашқы Жолдауында Сыбайлас жемқорлықпен күрес агенттігінің арандатушылық, заңсыз істерін сынаған мемлекет басшысы биыл да құқыққорғау орындары туралы арнайы тоқталып өтті.

6
бет

МЕМЛЕКЕТТІК СЫЙЛЫҚ ЖАБЫҚ КОНКУРС ЕМЕС ҚОЙ?!.

Мемлекеттік сыйлық деген марапатты Кеңес өкіметі ойлап тапқан. Бұрын Сталиндік сыйлық деп аталатын. XX ғасырда социалистік мемлекеттерден басқа елдерде мұндай сыйлық болған емес. Өткен ғасырдың екінші жартысында Сталиннің атын өшіруге арналған науқаннан соң бұл сыйлықтың аты «КСРО мемлекеттік сыйлығы» деп өзгертілді. Ол одақтас 15 республикада «балалады». Ары қарай бұдан екі жыл бұрын «Қазақ үні» газетінде Азамат Тасқара екеуіміздің арамьзда өткен сұхбаттан үзінді келтіре салайын.

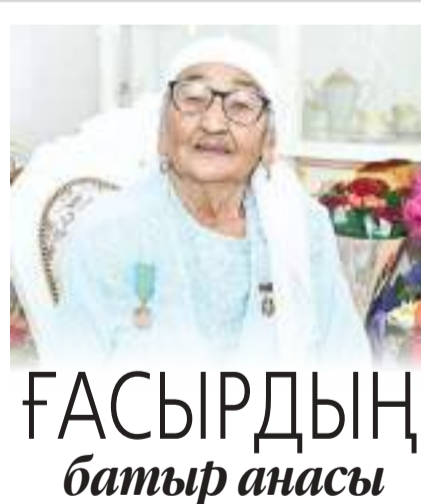
10
бет

ЗАЧЕМ УЧИТЬСЯ В КАЗАХСКОЙ ШКОЛЕ, ЕСЛИ КОЛЛЕДЖИ – НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ?!

В сфере среднего специального образования на днях произошло одно событие, которое благодаря огласке выявило большую языковую и образовательную проблему. Оказалось, в колледжах Кокшетау нет казахских отделений, и учащиеся после казахской школы вынуждены учиться в русских отделениях...

15
бет

**ҒАСЫРДЫҢ
батыр анасы**

Қазақ елінде «Ғасырдың батыр анасы» атағын алғаш алған да Сәлима Жұмабекова. Аяулы анамыз тірі болғанда осы жылғы 25 тамызда 85 жасқа келер еді. Бақилық болғанына бес айдың жүзі болыпты. Рухын Алла Тағалаға аманаттап, жаны жанната болғай дейміз соңында қалған ұрпақтары.

12
бет

ЖАҢА ЖАҒДАЙ ЖАҢА ІС-ҚИМЫЛДЫ ТАЛАП ЕТЕДІ

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Парламент Палаталарының бірлескен отырысында «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауын жариялап, елімізді одан әрі дамыту стратегиясымен таныстырды.

Қасым-Жомарт Тоқаев Жолдауда мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру, жаңа заман талаптарына сәйкес экономикалық даму, өнеркәсіп әлеуетін күшейту, ауылшаруашылығы саласын, көлік-логистика кешенін, шағын және орта бизнесті, қаржы секторын, өңірлік даму және қазақстандықтардың әлеуметтік жағдайын арттыру секілді бірқатар бастама көтерді.

«Еліміздің жаңа экономикалық бағдары басты жеті қағидатқа негізделуі керек. Олар: игіліктер мен міндеттердің әділ бөлінісі; жеке кәсіпкерліктің жетекші рөлі; әділ бәсекелестік, кәсіпкерлердің жаңа буыны үшін нарық ашу; өнімділікті көбейту, экономиканың ауқымдылығын және технологиялық сипатын арттыру; адами капиталды дамыту, жаңа үлгідегі білім саласына инвестиция тарту; «Жасыл» экономиканы дамыту, қоршаған ортаны қорғау; мемлекет тарапынан дәйекті шешімдер қабылдау және сол үшін қоғам алдында жауапты болу» — деді Мемлекет басшысы.

Президент білімнің қолжетімді әрі сапалы болуын қамтамасыз етудің маңыздылығы мен денсаулық сақтау саласын дамыту жайында айта келіп, отбасылық-демографиялық жағдайына және балалардың құқығы мен қауіпсіздігіне алаңдаушылық білдірді. Мемлекет басшысының пікірінше, заң үстемдігі мен азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз етпейінше әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір аспектісін табысты жүзеге асыру мүмкін емес. Бұл істе маңызды рөл атқаратын құқық қорғау органдары мен сот жүйесін үлкен реформалар күтіп тұр.

— Бізге азаматтардың құқығын заманауи тұрғыдан қорғауды қамтамасыз ететін және жоғары халық-

аралық талаптарға жауап беретін үлгі керек. Қазақстанда өкілеттіктердің ара жігі нақты ажыратылған үш буынды модель құру керек деп санаймын. Тағы да қайталап айтамын, заңдылық пен әділеттілік сөзсіз қамтамасыз етілуі тиіс. Қылмыстық істегі қателік адам тағдырын өзгертетінін естен шығармау керек, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Жолдауда ұлттық бәсекелестікке қол жеткізуде цифрландыру ісі барлық реформалардың негізгі тетігі мен басты құралына айналатыны айтылған. Бұл тұрғыда саяси реформалар мемлекетті басқаруға азаматтарды көптеп тартуға бағытталуы керек. Жаңғыртудың негізгі мақсаты — тұтас мемлекеттің тиімділігін арттыру болып табылады.

ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕФОРМА НАЗАРҒА АЛЫНДЫ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында айтылған құқық қорғау саласы мен сот жүйесін реформалауды жүзеге асыру мәселелері жөнінде кеңес өткізді. Жиында құқық қорғау саласы басшылары қатысты.

Мемлекет басшысының айтуынша, алдағы өзгерістердің басты мақсаты — заң үстемдігін, әділеттілікті және азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Жиында азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз етудің үш буынды моделін құру және құқық

қорғау органдары мен сот жүйесі өкілеттіктерінің ара-жігін ажырату мәселелеріне басымдық берілді. Президент аталған жүйе заңдылық пен әділеттілікті қалыптастыру механизмінің кепілі болуға тиіс екенін атап

өтті. Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Жолдауындағы міндеттерді жүзеге асырудың негізгі бағыттарын белгілеп, құқық қорғау органдары басшыларына нақты тапсырмалар берді.

ДЕПУТАТ НАҚТЫ САУАЛ ҚОЙДЫ

Мәжіліс депутаты Нұржан Әлтаев коронавируспен күреске бөлінген қыруар қаржының қалай, қайда жұмсалғанын премьер-министр Мәминнің өзі түсіндіріп беруін талап етті.

Мәжіліспен денсаулық сақтау саласындағы кемшіліктің жарасы Елжан Біртановты орнынан алып тастаумен бітпейтінін, сонымен бірге төтенше жағдай кезіндегі отандық медицинаның мүшкіл халін де атап өтті. Ойын бұқпасыз жеткізіп депутат Үкімет қолда бар мүмкіндікті пайдалану алмағанын ашық түрде бетке басты. Әлтаевтың айтуынша, елімізде қажетті медициналық жабдықтар жеткілікті. Сақтандыру жүйесінің жұмысы жүріп тұр, дәрі-дәрмектерді үйлестіретін құрылымдар да қамсыз емес. Әрі кадр даярлайтын оқу орындары да өз түлектерімен мақтанаттыны белгілі. Бірақ соған қарамастан, отандық медицина вирустың соққысын тойтаруға мүлдем қауқарсыз болып шықты. Осы салаға жыл сайын қарастырылатын қыруар қаржыны айтпағанда, коронавируспен күрестің өзіне бөлінген миллиардтардың есебіне жету қиын боп қалды

бүгіндер. Әлтаев вирус ушыққан уақыттағы ауруханалардағы орын тапшылығы мен дәрі-дәрмектің сияқты орын алған кем-кетіктерді тізіп берді. Осыған байланысты есепті Үкімет басшысының тікелей өзі берсін деді. «Құрметті Асқар Ұзақбайұлы, мен сізді парламентке келіп, халық алдында және халық өкілдері алдында коронавируспен күресте атқарылған жұмысқа есеп беруіңізді сұраймын. Қыруар қаржының қалай игерілгенін, коронавирус құрбандарының саны мен ауыр жағдайдың себебін айтып берсеңіз. Әйтпесе, Денсаулық сақтау министріні алып тастады да, сонымен бәрі тынышталып қалды. Ал болған жағдайға кім жауап береді?» деп сұрақты тіке қойды Нұржан Әлтаев.

ЖОБАНЫҢ САНЫ ЕМЕС, НӘТИЖЕСІ МАҢЫЗДЫ

Қала әкімі Мұрат Әйтеновтің төрағалығымен «Шымкент қаласының даму бағдарламасы» аясында Жобалық кеңсенің Басқарушы кеңес отырысы өтті. Жиында басшылардың жобаларды жүзеге асыруға байланысты жеке жауапкершілігін арттыру мәселесі қаралды.

Айта кетейік, Шымкент қаласында әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерге қол жеткізу мақсатында биылғы ақпан айында басқару жүйесін оңтайландыруға арналған жобалық кеңсе құрылған болатын. Қала басшысы аталған жобалық кеңсенің негізгі көрсеткіштер мониторингін (КРІ) автоматтандыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін онлайн-форматтағы құрал әзірленгенін атап өтті. Бұл құрал жоспарлы және нақты көрсеткіштерді салыстыруға және нәтижеге қол жеткізуге

әрбір жобаның тигізген әсерін бағалауға мүмкіндік туғызды.

Қала басшысы орынбасарларына апта сайын басқарма басшыларымен бірге КРІ-мониторды қадағалау және жоспарлы көрсеткіштердің орындалмау қаупі бар басқармалармен жұмыс істеу, нақты жобалардағы мәселелерді анықтау және оларды шешуге көмек көрсетуге тапсырма берді.

— Бізге санын көбейтуге ғана жарайтын жобалар қажет емес. Яғни, жобалардың саны емес, жұмыстың нәтижесі маңызды, — деді қала әкімі.

ТЕҢГЕ ДЕПОЗИТІНІҢ МӨЛШЕРЛЕМЕСІ БЕЛГІЛЕНДІ

Қазақстандық депозиттерге кепілдік беру қоры 2020 жылдың қазан айына теңгелік депозиттер бойынша ең жоғары ұсынылатын сыйақы мөлшерлемесін бекітті.

Депозиттердің көпшілігі бойынша мөлшерлемелер бұрынғы деңгейінде қалды. Мерзімсіз депозит бойынша мөлшерлемелер Ұлттық банктің базалық мөлшерлемесіне сәйкес келетіндіктен, жылына 9 пайыздық деңгейде сақталды. «Толықтыру құқығы жоқ, 24 айға арналған мерзімді және жинақ депозиттер бойынша ғана нарықтық мөлшерлеме өзгеріске ұшырады. Сәйкесінше осы салымдар бойынша ұсынылған ең жоғары мөлшерлеме қайта қаралды. Мемлекеттік бағалы қағаздардың табыстылық ауытқымасының өзгеруі, сәйкесінше толықтыру құқығы құнының жоспарлы түрде қайта қаралуы нәтижесінде толықтыру құқығы бар, 1 және 2 жылға арналған мерзімді және жинақ депозиттердің шекті мөлшерлемесі өсті. Депозиттің осы түрлері мерзімсіз салымдармен салыстырғанда тартымды бола түсуде», — деп хабарлады қордың баспасөз қызметі.

ВАКЦИНА КІМДЕРГЕ САЛЫНАДЫ?

Осы айдың ішінде ҚР Білім және ғылым министрлігіне қарасты Биологиялық қауіпсіздік мәселелері ғылыми-зерттеу институты ғалымдары әзірлеген вакцина тек қана 244 еріктіге салынады.

Әлемді жаулаған вирусқа қарсы вакцина егу мәселесі барлық елдерде үлкен дау тудырғаны белгілі. «2020 жылдың қыркүйегінде 244 еріктіге вакцинаны клиникалық сынау басталады. Оның ішінде 44-і вакцина клиникалық сынақтың бірінші фазасында, ал қалғандары екінші фазасында алады» делінген аталған институттың Facebook парақшасында жарияланған ақпаратта. Естеріңізге сала кетсек, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДСҰ) ҚР БҒМ Биологиялық қауіпсіздік мәселелері ғылыми-зерттеу институты жасап шығарған екпені ресми түрде клиникалық сынақтарға жіберілген вакциналар тізіміне қосты. Сол сияқты клиникалық сынаққа жіберілген вакциналар тізіміне Ұлыбритания, Қытай, Ресей, АҚШ, Германия, Жапония секілді елдердің компаниялары немесе зерттеу институттары жасап шығарған 33 вакцина кірген.

ПАРАҚОРЛАРДЫҢ БАСШЫЛАРЫ ҚЫЗМЕТІНЕН КЕТТІ

Солтүстік Қазақстан облысында басқарма басшысы мен аудан әкімі орынбасары параланы үшін олардың тікелей басшылары аймақ әкімінің орынбасары мен аудан әкімі қызметінен алынды.

СҚО әкімі баспасөз қызметінің мәліметінше, қоластындағы қызметкердің сыбайлас жемқорлық қылмысқа жол бергені үшін басшының дербес жауапкершілігі заңына сәйкес лауазымды тұлғалар — СҚО әкімінің орынбасары Антон Федяев пен Ақжар ауданының әкімі Ербатыр Мадьяров қызметтерінен кетті. Облыс әкімі Құмар Ақсақалов

Президент Әкімшілігінің келісімімен бұйрыққа қол қойды. Естеріңізге сала кетейік, Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің мемлекеттік сәулет-құрылыс бақылау және лицензиялау басқармасының басшысы Батырбек Қалабаев жалпы сомасы 650 мың теңге шамасында пара алды деп күдікке ілінген еді. Ол Ақжар ауданы Талшық ауылында салынып жатқан дене шынықтыру-сауықтыру кешенін салу барысында сыбайлас жемқорлыққа қол жеткізіп және осы қылмысқа қатысы бар аудан әкімінің бұрынғы орынбасары Құрал Досымбековті айыпты деп тапты.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев тамыз айында осы мәселе жөнінде арнайы кеңес өткізді. Өйткені, мемлекеттің қалыптасуына басты кедергілердің бірі – сыбайлас жемқорлықтың белең алуы болып отырғаны жасырын емес. Мемлекеттік бағдарламалар мен мемлекеттік қызметтердің сапалы жүзеге асуына жеңіштің ұшынан жалғасы, бөлінген қаржыны сыбайластықпен талан-таражға салу, парақорлық арқылы жұмыстың сапалы орындалуына кедергі келтіру тиісті нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік бермеуде.

міндетіміз. Тек жүйелі жұмыс атқару арқылы ғана оның алдын алып, тұрғындардың сенімін арттыра аламыз» – деді шаһар басшысы. Сондай-ақ, басқосуда қоғам мен мемлекет игілігі үшін сыбайлас жемқорлықты жою мақсатында күш біріктіру қажеттілігі, қала тұрғындарының сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілігін қалыптастырудың маңыздылығы да айтылды. Қоғамда белең алған мұндай кереғар құбылыспен күресте күш біріктіру ғана айтарлықтай жеміс беретіндігі белгілі.

Кеңеске қатысушылар мегаполистегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің нәтижелі болуы үшін қандай іс-шараларға

дар оны өздері жүргізуі тиіс» деген департамент басшысы сыбайлас жемқорлықпен күресте істелген жұмыстарды талдап отырудың маңыздылығын атап айтты. Сонымен қатар «Nur Otan» партиясының қалалық филиалы жанындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі қоғамдық кеңестің мүшелері де өз пікірлерін ортаға салды.

Жиын барысында қала әкімі Мұрат Әйтенов Елбасы мен Мемлекет басшысы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте нақты басымдықтар қойғанын, салалардағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтап, жемқорлықтың себептері мен жағдайларын жою бойынша ке-

білім саласында жүргізілген талдау нәтижелері де баяндалып, білім басқармасының басшылығы мектеп ұжымдарындағы моральдық-психологиялық ахуалдың жай-күйіне мониторинг жүргізіп, директорлар мен оқытушыларды тағайындау кезінде олардың моральдық қасиеттеріне ерекше назар аударуы қажеттігі ұсынылды. Мұндай мониторинг пен нақты жұмыстар бұл саладағы сыбайлас жемқорлықпен күресте нәтижеге жетуге көмектесері анық.

Сонымен қатар, Асхат Жұмағали бизнесті қорғау басты назарда екендігін жеткізіп, бизнес пен инвесторларды қорғау жобасы (Protecting Business and Investments) аясында бүгінгі күні

жіберу не орнында қалдыруды одан жоғары тұрған басшылықтың шешуі тиістігі туралы айтқаны белгілі.

Кенес барысында сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мен жолын кесу, түбегейлі жою мақсатында мемлекеттік қызметшілерді жұмысқа алуда олардың сапасына көңіл бөлу және еліміздің зандылықтарын жетік білуі мен жауапкершілікті сезінуіне мән берілуі тиіс. Ұжымдардың парасаттылық қағидаттарын – адалдық, әділдік, әдептілік және сатылмаушылық құндылықтарын енгізуге баса назар аударылып жатқандығы жеткізілді. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мақсатында атқарылған жұмыстар бойынша Полиция департаменті бастығының міндетін атқарушы С.Ергешов пен жер қатынастары басқармасының басшысы Б. Әшірбеков баяндама жасады. Басқосуда қоғам мен мемлекет игілігі үшін сыбайлас жемқорлықты жою мақсатында күш біріктіру қажеттілігі де айтылды. Мегаполисте бұл бағытта да жұмыс атқарылып, азаматтарды ортақ күреске тарту, белсенділік танытқандарын материалдық жағынан марапаттау да іске асырылуда.

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев өзі өткізген сыбайлас жемқорлыққа қарсы кеңесте деректер қорын одан әрі интеграциялау және мемлекеттік қызметтерді цифрландыруды жеделдетуге баса мән беруді тапсырған еді. Өйткені, барлық мемлекеттік қызметтерді цифрландыру мен ашықтықты қамтамасыз ету арқылы адамдардың сыбайласу мүмкіндігін азайтып, пара алу мен пара беру фактілерін болдырмауды қамтамасыз ету арқылы сыбайлас жемқорлық пен парақорлыққа тосқауыл қоюды жүзеге асыруға болады.

Президент өткізген кеңестің ертенінде Шымкент қаласы әкімінің бірінші орынбасары Шыңғыс Мұқан сыбайлас жемқорлықпен күрес агенттігінің тікелей эфиріне шықты. Ол барлық саланы цифрландыру сыбайлас жемқорлықпен күресте нәтиже беретінін айтты. Былығы көп білім мен құрылыс салаларын цифрландыру арқылы олардағы сыбайлас жемқорлықты ауыздықтауға мүмкіндік ашылады. Қаладағы білім саласына тоқтала келіп, енді бұл саланың басшылығына екінің бірі отырмайды және қызметкерлері де портал арқылы іріктеліп тағайындалады. Шымкент қаласы әкімінің бірінші орынбасары: «Мектеп бір мұғалімді алатын болса, ол тек ала салмайды. Ешкім директорға мені жұмысқа ал деп ақша әкеп берсе де оны ала алмайды. Себебі, кез-келген бос орын сол порталға орналастырылады. Қызметке тұрам дейтін үміткерлер порталға өтініштерін білдіреді» деді. Бұл саладағы сыбайластық пен парақорлықтың жолын кеседі.

Қала әкімінің орынбасары одан ары «Қазір жер қатынасы басқармасы мен сәулетті қосып жатыр. Себебі, жерге өтініш берген адамдар мәселесін барып шешеді. Ол жақта 10-15 күн қаралады. Сосын сәулетшілерге футбол ойына жүргенде азамат мемлекеттік қызметті уақытында сапалы ала алмайды» дей келіп цифрландырудың тиімділігін атап өтті.

Міне, мегаполисте сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес Президент өткізген кеңестен кейін жаңа қарқын алып, жұмыс ширай түсуде.

Аманғали СЕЙДАХМЕТҰЛЫ
Шымкент қаласы

АЛАЯҚТЫҚ ҚАШАН АУЫЗДЫҚТАЛАДЫ?

Мемлекет басшысы азаматтардың тамағына азайып, экономиканы жымқыру тәуекелі артқан пандемия кезінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту қажеттігін атап өтті. Кеңесте «Сыбайлас жемқорлықтың себебі мен шарттарын жоймай онымен күресу, бұл – желдірмен күресу, Халық әлдебір шенеуніктің немесе басшының жай жауапкершілікке тартылғанын көріп қана қоймай, ол жұмыс істеген мемлекеттік мекемеде енді мұндай жағдайдың қайталанбайтынын дәлелдейтін түбегейлі өзгерістердің орын алғанына куә болуы керек. Әзірге мен мұндай кешенді және түбегейлі жұмысты көріп отырған жоқпын. Шенеуніктер шеңбер жасап, бірінен кейін бірі ауысып жатыр. Ал жүйелі проблемалар шешілмеген күйі тұр, – деді ол.

Сол кеңесте мегаполистегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес бойынша атқарылған жұмыстар туралы ескерілген Шымкентте қаласының әкімі Мұрат Әйтеновтің төрағалығымен 28 тамызда өңірдегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша кеңес өткізді. Жиынға Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл Агенттігінің қалалық департаментінің басшысы А.Жұмағали, қала прокурорының міндетін атқарушы Н.Сейдалиев, полиция департаменті бастығының міндетін атқарушы С.Ергешов, әділет департаментінің басшысы Н.Маханбетов, «Nur Otan» партиясы қалалық филиалы мен мәслихат хатшылығының өкілдері қатысты. Келелі жиында қала әкімі Мұрат Әйтенов Мемлекет басшысы атап өткендей сыбайлас жемқорлықпен күрес еліміздің стратегиялық дамуының негізгі басымдықтарының бірі екендігін айтты. Мегаполис әкімі келелі кеңесте сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді іс-қимыл жүйесі қалыптасқанын назарға алды. Сыбайлас жемқорлықпен, парақорлықпен күресті ширата түсу, бұл іске мемлекеттік тиісті мекемелер мен органдарға қоса қоғамды да тартудың нәтижеге қол жеткізуге кепіл болатынын айтқан мегаполис әкімі «Жемқорлықпен күрес әрқайсымыздың ортақ

басымдық беру жөнінде, өздерінің салалары бойынша атқарылып жатқан жұмыстарға тоқталды. Қала әкімі аппаратының құқықтық қорғау жүйесі бөлімінің басшысы Нұрсұлтан Жамашов:

– Әр қылмыс дерегі бойынша құрылым басшысы сыбайлас жемқорлық қауіп төндіретін себептерді жаю, алдын алу шаралары қабылдауы қажет. Қабылданған шаралардың толықтығы әкімдік жанындағы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі комиссияның кезекті отырысында Мұрат Дүйсенбекұлы өзіңізге баяндалды, – деді.

Жиында сөз алған Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі қалалық департаментінің басшысы Асхат Жұмағали уәкілетті органмен жүзеге асырылатын алдын алу және қылмыстық-құқықтық шараларға тоқталды. Жыл басынан Департамент 73 қылмыс тіркенген, олардың ішінде парақорлық (43), алаяқтық және жымқыру фактілері (18) басым. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің қалалық департамент басшысы «Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне жүргізілген сыртқы талдаулардың қорытындысы бойынша 84 ұсыныс енгізілді. Оның 65-і орындалды. Жемқорлық тәуекелдерін талдау институты заңнамалық деңгейде бекітілген және мемлекеттік орган-

шенді алдын алу жұмыстарын жүргізу қажеттігін атап өтті. Қала әкімінің айтуынша мегаполисте 83 % мемлекеттік көрсетілетін қызметтер цифрландырылған, алайда мемлекеттік органдардың басшыларына жыл соңына дейін мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді цифрландыруды 100 %-ға жеткізуді тапсырды.

Аталған мәселе бойынша сөз алған Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің қалалық департаментінің басшысы Асхат Жұмағали уәкілетті органмен жүзеге асырылатын алдын алу және қылмыстық-құқықтық шараларға тоқталды.

«Алдын алу жұмысының маңызды құрамдас бөлігі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг болып табылады. Тек ағымдағы жылдың өзінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне 4 сыртқы талдау және 6 сыбайлас жемқорлыққа қарсы мониторинг жүргізіліп, жұмыстардың нәтижесінде мемлекеттік органдарға 100-ге жуық ұсыныс енгізіліп, олардың үштен бірі орындалды» – деді А.Жұмағали.

Сондай-ақ ол, жер қатынастары саласында мемлекеттік қызметтерді цифрландыру арқылы жер қатынастары басқармасының қызметкерлерімен халықтың тікелей байланысын болдырмауға қол жеткізілгендігін айтты. Кеңесте

72 млрд. теңгеге 35 инвестициялық жоба сыбайлас жемқорлыққа қарсы сүйемелдеумен қамтылғандығын атап өтті. Бұл көрсеткіштер осыншама жоба бойынша жұмыстың сапалы жүргізілуіне мүмкіндік ашып отыр.

«Бизнесті қорғау шеңберінде барлығы 19 кәсіпкерлік субъектісінің құқықтарын қалпына келтіріліп, олардың қызметіне заңсыз араласқаны үшін 7 лауазымды тұлға қылмыстық жауапкершілікке тартылды» – деді ол. Шағын және орта кәсіпкерлік иелерінің құқықтарының қорғалуы мен олардың ісіне шенеуніктердің, басқа да органдар өкілдерінің орынсыз араласуы алмауы кәсіпкерлердің сапалы жұмыс атқарып, талапқа сай қызмет көрсетіп, өнім өндіруіне жол ашады.

Кеңес барысында бағынышты қызметкерлердің арасындағы сыбайлас жемқорлық үшін басшылардың жеке жауапкершілігі, мемлекеттік сатып алулардың үнемі делден қаржылар, жол сапасына мониторинг жұмыстарының барысы да хабарланды. Мемлекет басшысының биылғы мамыр айында сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес бойынша өткізген жиынында қарамағындағы қызметкерлері тарапынан сыбайлас жемқорлық пен парақорлық фактілері орын алған жағдайда бірінші басшылардың отставкаға кету туралы өтініш жазуы тиістілігі мен оларды отставкаға

– Құрметті Ғалымжан Молдабайұлы! Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері жөніндегі кеңесте сөйлеген сөзінде: «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің барлық салалары бойынша қатаң қоғамдық бақылау жүргізілуі тиіс» – деді. Осыған орай, Шымкент қаласы Еңбекші ауданының әкімі ретінде сіздің пікірлеріңізді білсек. Жалпы, сыбайлас жемқорлық дегеніміз не және оның негізгі ұғымдары мен белгілері қандай?

– Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңына

– Сыбайлас жемқорлыққа қарсы – Еңбекші ауданы әкімі аппаратында жыл сайын іс-шаралар жоспары бекітіліп, сыбайлас жемқорлыққа қатысты әрекеттерді болдырмау мен алдын алу мақсатында, ҚР Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Шымкент қаласы бойынша департаменті және ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің Шымкент қаласы департаменті, аудандық прокуратура, ішкі істер бөлімі өкілдерін шақырта отырып, аудан әкімі аппаратының мемлекеттік қызметшілері арасында және аудан

**Ғалымжан ІЛҮСОВ,
Шымкент қаласы Еңбекші ауданының әкімі:**

ЖЕМҚОРЛЫҚ ПЕН БҮКІЛ ҚОҒАМ КҮРЕСУІ ҚАЖЕТ

сәйкес, сыбайлас жемқорлық деп, – жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдардың, мемлекеттік функцияларды орындауға уәкілеттік берілген адамдарға теңестірілген адамдардың, лауазымды адамдардың өздерінің лауазымдық (қызметтік) өкілеттіктерін және соған байланысты мүмкіндіктерін жеке өзі немесе делдалдар арқылы жеке өзіне не үшінші тұлғаларға мүліктік (мүліктік емес) игіліктер мен артықшылықтар алу немесе табу мақсатында заңсыз пайдалану, сол сияқты игіліктер мен артықшылықтарды беру арқылы осы адамдарды параға сатып алуы.

Оның негізгі ұғымдары мен белгілері – Қазақстан Республикасының Заңдарында көзделген тәртіптік, әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікке әкеп соқтыратын сыбайлас жемқорлықпен жымдасқан немесе сыбайлас жемқорлық үшін жағдай туғызатын әрекеттер, сыбайлас жемқорлыққа байланысты құқық бұзушылықтар.

– **Сыбайлас жемқорлықтың пайда болу себептерін атап бере аласыз ба?**

– Сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне баратын азаматтардың – сыбайлас жемқорлыққа қарсы санасының, құқықтық мәдениеті деңгейінің, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғамдық ахуалды қалыптастыруға деген патриоттық сезімінің төмендігі деп ойлаймын.

– **Елімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегия не үшін қабылданды деп ойлайсыз?**

– Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы – сыбайлас жемқорлықпен күрестегі мемлекеттің ұстанымын білдіретін және мемлекеттің алдағы жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатын айқындайтын, сыбайлас жемқорлық әрекеттерін болдырмау мен алдын алу мақсатында қабылданған стратегиялық құжат болып табылады.

– **Өз қызметіңізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы қандай іс-әрекеттерді жүзеге асырдыңыз?**

аумағындағы білім беру, денсаулық сақтау мекемелерінде, кәсіпкерлер мен тұрғындар арасында семинар-кеңестер, дөңгелек үстелдер, құқықтық сабақтар тұрақты өткізіліп келеді.

Сонымен қатар, Заңдарға енгізілген өзгерістер мен толықтырулар аудан әкімі аппараты қызметшілері назарына дер кезінде жеткізіліп, сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне байланысты заңмен көзделген жауапкершіліктер туралы тұрақты ескертіліп, түсіндіру жұмыстары жүргізіліп отырады.

– **ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылы туралы айтылған сөздеріне тағы не қосарыңыз бар?**

– Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері жөніндегі кеңесте, жемқорлыққа қарсы күрестегі басым бес бағытты атап, қазіргі қоғамдағы орын алтып жатқан өзекті мәселелерді толық қамтыды. Сондықтан, мемлекет басшысының айтқандарын қоғам болып орындауымыз қажет.

– **Қанша күш жұмылдырсақ та, біз неге сыбайлас жемқорлықты жеңе алмай келеміз?**

– Жоғарыда айтқандай, сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне баратын азаматтардың – сыбайлас жемқорлыққа қарсы санасының, құқықтық мәдениеті деңгейінің, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғамдық ахуалды қалыптастыруға деген патриоттық сезімінің төмендігі деп есептеймін.

– **Сыбайлас жемқорлықты**

түбегейлі жою үшін қандай шараларды қолға алып, іске асыру керек?

– Жемқорлық әрекеттерге байланысты Қазақстан Республикасы Заңдарымен жауапкершіліктер қарастырылған және жемқорлықты болдырмау мен алдын алу мақсатында түрлі шаралар қабылданды. Ендігі кезде, жемқорлыққа мүлдем төзбеушілікті қалыптастыру бағытында, жемқорлық әрекеттерге қарсы қоғам мүшелерінің тұтас белсенділігі қажет.

– **Тұрмыстық жемқорлықтың белең алып кетуінің басты себептері не?**

– Тұрмыстық жемқорлық фактісінде кем дегенде екі тарап болса, ҚР Қылмыстық кодексіне сәйкес, пара алушымен қатар пара берушінің де жауапкершілігі қарастырылған. Сондықтан жоғарыда айтқандай, сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне баратын азаматтардың – сыбайлас жемқорлыққа қарсы санасының, құқықтық мәдениеті деңгейінің, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қоғамдық ахуалды қалыптастыруға деген патриоттық сезімінің төмендігі деп ойлаймын.

– **Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қандай қылмыстар жатады?**

– Сыбайлас жемқорлық қылмыстарына – ҚР Қылмыстық кодексінің 189 (үшінші бөлігінің 2) тармағында, 190 (үшінші бөлігінің 2) тармағында, 218 (үшінші бөлігінің 1) тармағында, 234 (үшінші бөлігінің 1) тармағында, 249 (үшінші бөлігінің

2) тармағында, 361, 362 (төртінші бөлігінің 3) тармағында, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 450, 451 (екінші бөлігінің 2) тармағында) және 452-баптарында көзделген іс-әрекеттер жатады.

– **Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін не істейміз керек, қандай жолдары бар?**

– Елбасы, ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Мәңгілік Ел» идеясының, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласының жүзеге асуын ары қарай тұрақты жалғастыруымыз, кеңінен насихаттауымыз, отбасылық құндылықтарды арттыруға, жастар тәрбиесіне үлкен мән беруіміз қажет деп ойлаймын.

– **Сіз басқаратын ұжымда сыбайлас жемқорлықпен күрес қалай жүріп жатыр?**

– Жоғарыда айтқандай, сыбайлас жемқорлыққа қарсы Еңбекші ауданы әкімі аппаратында жыл сайын іс-шаралар жоспары бекітіліп, сыбайлас жемқорлыққа қатысты әрекеттерді болдырмау мен алдын алу мақсатында, ҚР Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Шымкент қаласы бойынша департаменті және ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің Шымкент қаласы департаменті, аудандық прокуратура, ішкі істер бөлімі өкілдерін шақырта отырып, аудан әкімі аппаратының мемлекеттік қызметшілері арасында және аудан аумағындағы білім беру, денсаулық сақтау мекемелерінде, кәсіпкерлер мен тұрғындар арасында семинар-кеңестер, дөңгелек үстелдер, құқықтық сабақтар тұрақты өткізіліп келеді.

Сонымен қатар, Заңдарға енгізілген өзгерістер мен толықтырулар аудан әкімі аппараты қызметшілері назарына дер кезінде жеткізіліп, сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне байланысты заңмен көзделген жауапкершіліктер туралы тұрақты ескертіліп, түсіндіру жұмыстары жүргізіліп отырады.

Аудан әкімі аппаратының ғимаратында баршаға көрінетіндей етіп, сыбайлас жемқорлыққа қарсы жадынамалар ілінген, ғимараттың бірінші қабатында тұрғындардың өтініштерін қабылдауға арналған «ашық әкімдік» кабинеті жұмыс істейді.

– Егер қарамағыңыздағы қызметкер сыбайлас жемқорлық бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылатын болса, сіздің әрекетіңіз қандай бола ма?

– ҚР «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңының 43-бабының 4 тармағына және 60-бабының 3 тармағына сәйкес, қарамағындағы қызметкердің сыбайлас жемқорлық әрекеті үшін басшысының жауапкершілігі қарастырылған.

– **Ал, егер тікелей басшыңыз сыбайлас жемқорлық бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылатын болса, не істер едіңіз?**

– Қазақстан Республикасының Заңдарына сәйкес, тікелей басшысының сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне байланысты, бағынысты қызметкерінің қандай да бір қатысы болған жағдайда жауапкершілікке тартылады, ал тікелей басшысының сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне, бағынысты қызметкерінің қатысы болса заңға сәйкес қандай да бір жауапкершіліктер қарастырылмаған.

– **«Қызметке орналасу үшін бірдеңе беру керек» дегенді қалай түсіндіресіз?**

– Кез-келген жұмысқа орналасу үшін Қазақстан Республикасының Заңдарына сәйкес, өзіндік талаптары қамтылған. Азаматтар мемлекеттік қызметке орналасу үшін ҚР «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Заңына сәйкес, конкурс тәсілімен қабылданады. Республика Президентінің тапсырмасымен мемлекеттік қызметшілер санын кезең-кезеңмен қысқарту тапсырылған. Мемлекеттік қызметшілер саны қысқартылдыктан, қызметшілерге артылған жауапкершілік артады. Сондықтан, конкурс арқылы қызметші қабылдауда жауапкершілігі жоғары қызметкерлерді таңдау міндеті туындайды. Ал, «Қызметке орналасу үшін бірдеңе беру керек» дегеніміз заңда көзделмеген әрекеттерді талап ету және ол заңды бұзушылық болып саналады.

– **Өз өміріңізде біреуге пара беріп, біреуден пара алып көрдіңіз бе?**

– Пара деген ұғымға қарсымын. Пара беру, пара алу – Заңмен тиым салынған іс-әрекеттер, ал заңды орындау баршамыздың міндетіміз.

– **Сыбайлас жемқорлықпен күрес сәтті болу үшін біздің заманымызда көзделген жауапкершілік жеткілікті ме?**

– Қазақстан Республикасы – дамушы мемлекет және оның заңдары да әлемдегі озық елдердің заңдарына сәйкестендіріліп қабылданады. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері жөніндегі кеңесте, жемқорлық әрекеттерге байланысты сотталғандардың мерзімінен бұрын босап шығу фактілеріне жол бермеу қажеттігін ескертті. Бұл өз кезегінде мемлекетіміздің жемқорлыққа қарсы іс-қимылдағы алға жылжып келе жатқандығын және сыбайлас жемқорлықпен күрес – мемлекеттік саясаттың басты бағытының бірі екенін көрсетеді.

Сұхбат жүргізген
Әсет ӘССАНДИ,
Шымкент қаласы бойынша
Арнайы мониторингтік топ
жетекшісі,
Қазақстан Журналистер
одағының мүшесі

ПОСЛЕ ПОСЕЩЕНИЯ ДЕПУТАТОМ ТАМОЖНИ «НУРЛЫ ЖОЛ» УСТРАНЯЮТ ПРОБЛЕМЫ

На таможенном посту «Нурлы жол» началась работа по устранению проблем – об этом в телефонном звонке Азату Перуашеву сказал вице-министр МИИР Берик Камалиев. Он сообщил, что по поручению Премьер-министра выезжал на «Нурлы жол». Как отметил Камалиев, началась работа по «расширению» узла: больше 500 фур из очереди переведены на Сухой порт КТЖ, для загрузки через железнодорожное сообщение; будет также запущен перегруз через СВХ без заезда в КНР, а с 1 сентября заработает электронная очередь.

блениях дорожной полиции Камалиев подтвердил, что руководство МВД дано поручение усилить контроль другими подразделениями.

Ситуация находится под контролем Премьер-министра А.Мамина.

Напомним, что 15 августа т.г. по просьбе предпринимателей Азат Перуашев посетил таможенный пост «Нурлы жол» (ранее стоявший на Хоргосе) на казахско-китайской границе в Алматинской области.

Как и сообщали предприниматели-участники внешнеэкономической деятельности, перед постом образовалась 50-ти километровая очередь из 2,5 тысяч фур, некоторые из которых

стоят уже по 40 дней, тогда как отдельные тягачи за это же время проходят по 2-3 раза. Водители фур сообщают о «толкачах» – по их словам, нелегальная «такса» за проход машины вне очереди составляет от 1 до 3 тысяч \$.

Местные власти и участники ВЭД озвучили ряд предложений, требующих рассмотрения на центральном уровне. Нужно срочно «расширять» вопрос по нескольким направлениям: договариваться с КНР об открытии дополнительных пунктов пропуска, ускорении доставки товаров на склады с китайской стороны, организации параллельной загрузки фур на казахстанской территории (Сухой порт, Достык) и МЦПС; внедрять электронную очередь для прозрачной работы.

20 августа Азат Перуашев направил соответствующее обращение «Ак жола» в правительство.

Демпартия «Ак жол» и ее парламентская фракция продолжают работу по реализации предвыборной программы и защите интересов своих избирателей.

В «АК ЖОЛЕ» ОБСУДИЛИ ПОСЛАНИЕ ПРЕЗИДЕНТА

В «Ак жоле» обсудили основные положения Послания Президента, посвященного актуальным вопросам посткризисного развития страны. В обсуждении приняли участие председатель партии Азат Перуашев, члены Президиума ЦС, депутаты Мажилиса, актив «Ак жола». Мероприятие прошло в режиме видеоконференцсвязи с региональными филиалами партии.

Председатель партии информировал партийцев об основных направлениях нынешнего Послания и поручениях, данных Президентом правительству и госорганам.

«Выступление Главы государства состоит из важных частей и каждое из обозначенных направлений озвучено в виде конкретных поручений. Само Послание носит реформаторский характер», – сказал в первую очередь Азат Перуашев.

«Акжоловцы» отметили целый ряд поручений в поддержку бизнеса: субсидирование процентных ставок по всем кредитам МСБ в пострадавших секторах, поддержка АПК, улучшение в бизнес-климата и др. Все это, впрочем, не обошлось без поддержки поручения Президента в сфере госуправления: создание Агентства по стратегическому планированию, Высшего президентского совета по реформам, Агентства по защите и развитию конкуренции, сокращение штата госслужащих, упразднение института ответсекретарей.

«Для нас, как представителей партии бизнеса, очень важно было услышать, что ведущая роль част-

ного предпринимательства обозначена одним из главных принципов нового экономического курса страны», – подчеркнули представители Карагандинского филиала партии.

Берик Дюсембинов считает, что поставленные в Послании задачи во многом созвучны вопросам, поднимаемым «Ак жолом», и партия должна продолжать работу в выбранном направлении. Депутат напомнил, что с 2018 года партия предлагает ввести уголовную ответственность за двойное гражданство у представителей власти – сегодня это прозвучало среди поручений Президента. Депутаты фракции также напомнили и о других поднимаемых ими вопросах, которые нашли отражение в Послании: к примеру, необходимость сокращения штата чиновников фракция озвучивает с 2017 года, выборность акимов – одна из программных задач партии...

Все выступившие участники обсуждения поддержали Послание Президента и высказали поручения парламентской фракции ДПК «Ак жол» по его реализации.

Пресс-служба «Ак жола»

100-ЛЕТИЕ КАЗАХСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: КАК «СОБИРАЛИ» ЗЕМЛИ И РЕШАЛИ КАДРОВЫЙ ВОПРОС

Юбилей Казахской республики Демократическая партия «Ак жол» отметила онлайн-конференцией.

В 2020 году исполняется 100 лет со дня образования Казахской республики. В связи со знаменательной датой Демократическая партия «Ак жол» провела научную онлайн-конференцию, где выступили известные историки, профессора и зарубежные эксперты. Участники обсудили историю создания и развития КазАССР, а также роль деятелей движения «Алаш» в ее становлении.

26 августа 1920 года был издан декрет об образовании Автономной Киргизской Социалистической Советской Республики. В июне 1925 года она была переименована в Казакскую АССР, а 5 февраля 1936 года стала Казахской АССР. В том же году в декабре КазАССР получила статус союзной республики. Ее первой столицей был город Оренбург.

По словам директора НИИ «Алаш» ЕНУ имени Л. Н. Гумилева Султан-Хана Аккулы, одной из сложных проблем в то время была политика «собираания» казахских земель. Особенно остро шла дискуссия по включению в состав Казахстана Акмолинской и Семипалатинской областей, города Омска и Омского уезда.

«16 сентября 1924 года Чрезвычайная Сессия ЦИК Туркестана приняла постановление о национально-государственном

размежевании республик Средней Азии. В результате размежевания в состав Казахской АССР вошли Ак-Мечетский, Казалинский, Чимкентский, Туркестанский уезды, а также большая часть Аулие-Атинского уезда. Ташкентский и Мирзашольский уезды бывшей Сырдарьинской области были переданы Узбекской АССР. В состав Казахской АССР вошли также Алматинский, Жаркентский, Лепсинский, Купальский (Талдыкорганский) уезды и Георгиевская, Чуйская, Карагандинская волости», – рассказал Аккулы.

Не менее важным вопросом в КазАССР был кадровый, говорит историк. К середине 1920 годов доля казахов среди руководителей краевых организаций составляла 40,2, среди губернских – 22,6, уездных – 48,7 процента.

«Численность казахов в Оренбурге составляла не более одного

процента от общего числа населения новой столицы. Некоторые русскоязычные специалисты, работавшие в Оренбурге в составе казахского правительства противились первым шагам партийцев-националов. Не будем забывать, что Оренбург в будущем звать, что Оренбург из крупных центров колонизации казахской степи. Прежде между казахами и русским населением существовали трения, преимущественно в сфере земельных отношений», – говорит Султан-Хан Аккулы.

По словам историка, в результате политики «коренизации» аппарата к 1926 году Президиум КазЦИК состоял из 12 казахов, двоих русских, одного узбека и одного каракалпака.

О РОЛИ ДВИЖЕНИЯ «АЛАШ»

В решении кадрового вопроса большую роль сыграли участники движения «Алаш», рассказал доктор исторических наук Зиябек Кабулдинов. По его словам, Сакен Сейфуллин, будучи председателем Совнаркома, учредил тысячу стипендий для молодых казахов, которые смогли получить образование в высших учебных заведениях

России. А также много молодежи прошло обучение в Казахском институте народного образования в Оренбурге.

Главной целью лидеров движения «Алаш» было закрепление суверенитета автономии, высказал мнение историк Абил Еркин. По словам ученого, ради этой цели деятели пожертвовали жизнью.

«Два первых этапа конституционной эволюции Казахстана, которые мы наметили, непосредственно связаны с деятельностью лидеров «Алаш». Важнейшим результатом политико-правового развития Казахстана после Октябрьской революции стало провозглашение автономии. Вначале в демократической форме – автономия «Алаш», а затем и советской. При всех издержках и недостатках советской формы государственности граница республики и признания национально-территориальной автономии заложили основу конституционной эволюции Казахстана. Вначале в рамках Российской Федерации, затем в качестве самостоятельного субъекта, и на этой основе – как независимого государства», – считает Абил Еркин.

Как отметили участники кон-

ференции, по мере становления в республике решались не только кадровые и земельные вопросы, в приоритете была и проблема здравоохранения. Многомиллионное население казахской автономии, как и во времена царизма, оставалось без всякой медицинской помощи.

«В Киргизии вырождаются, умирают от сифилиса, туберкулеза, оспы, цинги и других инфекционных заболеваний», – говорится в докладе кандидата филологических наук Султан-Хана Аккулы. Согласно его данным, в некоторых губернских центрах, таких как Кустанай, в уездах и районах почти везде нет ни одного зубного врача и зубохирургического кресла. В течение последнего пятилетия казахам не прививалась оспа. На территории республики не было ни одного психиатра и почти никакой психиатрической помощи. В Оренбурге смертность детей раннего возраста превышала 80 процентов. Со временем казахское население обеспечили необходимым продовольствием, мылом, установили бани, провели компании оспопрививания и открыли больницы и зубные кабинеты.

baigenews.kz, 25.08.2020

**ҚОЙШЫ КӨП БОЛСА,
ҚОЙ АРАМ ӨЛЕДІ**

Жаһанды жаулаған пандемиядан кейін көптеген елдердің экономикасын әлсіреткен әлемдік дағдарыстың ауыр сабақтары Жолдаудан айқын көрініс тапты.

Бұл ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына екінші Жолдауы.

Пандемияның алқымнан алған алапат аласапыранында мемлекетіміздің басқару жүйесінің нашарлығына бәріміз куә болдық. Бұл туралы сол кезде де мемлекет басшысы мәлімдеме жасаған еді... Енді бұл Жолдауда да атап айтылып, нақты шаралар қолға алынатын болды.

Мемлекеттік басқару жүйесін қолға алудың ең басты қадамы – алдымен тек Президентке ғана бағынып, тікелей нұсқауын орындап, есеп беріп отыратын Стратегиялық жоспарлау және реформалау агентігі құрылатын болады.

Осы бағыттағы істерді онтай-

ЖОЛДАУ МАҢЫЗДЫ, ТЕК ІСКЕ АСУЫН АЙТЫҢЫЗ!

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІ ІРІКТЕУДЕГІ БАСТЫ ТАЛАП - МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛУІ БОЛУЫ КЕРЕК!

Қазыбек ИСА,
ҚР Президенті жанындағы
Ұлттық кеңес мүшесі,
«Ақ жол» партиясы төрағасы
орынбасары

ландырып, оң қадам жасау үшін мемлекеттік қызметкерлердің төрттен бірі – 25 пайызы қысқартылады. Бұл өте дұрыс!

Өйткені, дамыған елдердегі мемлекеттік қызметшілердің санымен біздің мемлекеттік қызметкерлердің санын әр елдегі адам санына шағып, салыстырғанда, өзге елдерден біздің мемқызметкерлер 30-50 есеге дейін көп!.

Ал мемқызметкерлердің көптігінен дамып кетіп жатқанымыз қайда қазір?

Министрліктердегі жауапты хатшы лауазымы мемлекеттік жұмыс тиімділігін атқарудағы өз міндетін орындамақ түгілі қайта зиянын тигізуде. Енді біз министрліктердегі «көс өкіметтік» жойлатын болғаны өте дұрыс шешім деп білеміз.

Мемлекеттік қызметкерлерді қысқартуда ең басты талап – мемлекеттік тілді білуі болуы тиіс! Ең алдымен Мемлекеттік тілді білмейтіндер ілінуі керек қысқартуға!

Жалпы, 19 миллион халыққа 100-150 мың мемқызметкерлер бар десек(!!!), яғни ол 0,1 пайыздың:

1. Мемлекеттік қызметкер болып отырып, Мемлекеттік тілді білмей, Ресейдің мемлекеттік тілінде сөйлеуі арқылы шет тілін білмейтін және білуі де тиіс емес Қазақ Елінің миллиондаған халқы алдында Ұлтаралық дау тудыруға себепкер болуынан;

2. Мемлекеттік қызметкердің Мемлекеттік тілді білмеуінен бүгінгідей қаржылық дағдарыста: а) қаптаған аудармашылар, ә) қаптаған қағаз шығындары және тб кедергілер жасауынан;

3. Мемлекеттік басқару жүйесінде жұбаттасқан сала-лармен бір жұмысты бірнеше мемқызметкердің сапасыз сансыз қайталауынан құтыламыз!

Сонымен қатар елдің 30 жылдан бері күтіп келе жатқан демократиялық талабы-әкімдер сайлауы басталатын болды.

Ауыл әкімдерінен басталған сайлау – аудан, қала әкімдеріне жалғасатын жақсы бастама деп білуіміз керек!

Қазақ Елі әкімдер сайлауына дайын емес деген 30 жылғы тұжырым – Дала демократиясы дамып, дана билерін өздері сайлап алған Қазақ мемлекетінің дара қадамын қорлау болып келді!

Ел басшысы елдегі барлық қоғамдық саяси күштерге бірдей қарауы керек! Өйткені Қазақстан Президентін тек билік партиясы ғана сайлаған жоқ... Сондықтан, ҚР Президенті Қ.Тоқаевтың елдегі барлық партияларға бірдей назар аударуы дегені қуана қолдарлық жәйт.

ҚР Президенті жанындағы Ұлттық Кеңестің не екенін, не істеп, не жасап жатқанын білмесе де, «Ұлттық кеңес не істеді?» – деп, жолдан естіген әңгімесімен жорамал соғып жіберетіндер көбейіп тұр қазір. Ұлттық Кеңес ұсынған, заңға айналған мәселелерді де мемлекет басшысы жеріне жеткізіп айтып кетті:

«Біз «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» құруды қолға алдық. Бұған дейін айтқанымдай, бұл – мемлекеттік органдар тек азаматтардың күнделікті мәселесіне байланысты жауап қатуы тиіс деген сөз емес. Бұл, ең алдымен, билік пен қоғам арасындағы тұрақты диалог.

Ұлттық қоғамдық сенім кеңесі азаматтық диалогты дамыту ісіне тын серпін берді. Кеңес еліміздегі жалпыұлттық диалог үдерісін орнықтырып, өз миссиясын орындады. Соның нәтижесінде саяси реформалар топтамасы жүзеге асырылуда.

Атап айтқанда, «Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» демократиялық тұрғыдан мүлде жаңа заң қабылданды. «Саяси партиялар туралы», «Сайлау туралы», «Парламент және оның депутаттарының мәртебесі туралы» заңдарға өзгерістер енгізілді.

Сондай-ақ, Қылмыстық кодекстің 130-шы бабын қылмыс санатынан алып тастау және 174-ші бабын ізгілендіру үшін өзгерістер қабылданды» – деп атап көрсетті ҚР Президенті Қ.Тоқаев.

Иә, Ұлттық кеңестің ұсынысымен саяси митингілер өткізудің жаңа заңы қабылданды. Ал Ішкі істер министрлігі мен жергілікті әкімшіліктер үш адам жиналған жерді «үрейлі ордаға» санап, ешнәрсе жазылмаған бос пламды да «жау» санауын тоқтатар емес. Осындай ескі тәсілмен есті заңды еш қылып отырғаны ешкімнің ойына кірер емес...

Былтырғы алғашқы Жолдауында Сыбайлас жемқорлықпен күрес агенттігінің арандатушылық, заңсыз істерін сынаған мемлекет басшысы биыл да құқыққорғау орындары туралы арнайы тоқталып өтті.

«Құқыққорғау жүйесінің

жұмысында ескіліктің сарыны жойылмағандықтан, тек айыптау жағы басым. Азаматтардың негізсіз қылмыстық қудалауға түскен кездері болды. Қылмысты анықтаған жедел уәкіл мен процесуалды шешім шығаратын тергеуші бір басшыға бағынады. Ал оған қылмысты жылдам ашып, сотқа жіберу маңызды. Алайда көрсеткіш қуамыз деп, азаматтардың құқығын таптап, бостандығын шектемеу керек. Прокурорлық қадағалау болса, ылғы кеш іске асады. Олар іспен сот алдында ғана танысады. Сал-алы модернациялау керек» – деді Президент.

Ұлттық қауіпсіздігімізге қауіпті қос азаматтыққа тосқауыл қойылатыны қуана құптарлық жәйт.

Ауыл шаруашылығына баса назар аударылып, қаржылық қолдау көрсетіледі. Ауылдың жағдайы жақсармай, елдің экономикасы дамымайтыны анық.

Баспана мен басқа да қажеттіліктері үшін 700 мың адамға мемлекеттік жинақтаушы зейнетақы қорынан мүмкіндік беріледі.

Тәуелсіз еліміз үшін дүниеге келген әр адамның орны ерекше маңызды. Демографиялық өсімімізді қамтамасыз ету үшін «Аңсаған сәби» бағдарламасы іске қосылады.

Білім үшін бөлінетін Ішкі жалпы өнімнің 1 пайызы мақсатты жұмсалуды басты назарға аударылады. Елдің болашағы үшін жас ғалымдарға 1000 грант беріледі. Білім саласы қызметкерлері жалақысы 25 пайызға көбейеді.

Жолдаудан «Ақ жол» партиясының оншақты жыл бойы көтеріп келе жатқан шағын және орта бизнеске салықты азайту, пандемиялық дағдарыста кәсіпкерлерге мемлекеттік қолдау жасау, ауыл шаруашылығына субсидиялық көмек жасап,

несиелік пайызды төмендету, кәсіби спорт клубтарын мемлекеттік қаржыландыруды тоқтату тб ұсыныстары қолдау тапқанына қуандық.

ЖЕР САТЫЛМАЙДЫ

«Жер сатылмайды!» деді мемлекет басшысы. Бұл туралы «Ақ жол» партиясы төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашев: «Жер шетелдіктерге сатылмайды» дегені өте дұрыс!

Бірақ, «Ақ жол» 2016 жылы жұмыс істеген Жер комиссиясына «қазақтың жерінің сатылмағанын ғана емес, көршілес мемлекеттердің азаматтары мен компанияларына (ол мемлекеттер белгілі) жалға да бермеуді» ресми түрде ұсынған болатын. Ол ұсынысты комиссия белгісіз себептермен протоколға да қоспады. Бұл мәселені қайтадан көтеруге мәжбүрміз», – деп баса назар аударды еліміз үшін ерекше маңызды бұл мәселеге.

Бұл еліміз үшін ең маңызды Жер мәселесі туралы 2016 жылы үлкен дүмпулер өткені белгілі. Сол кезде 30 сәуірде Президент Әкімшілігі Ішкі саясат бөлімі менгерушісі Аида Балаева Алматыдағы барлық БАҚ басшыларының басын қосып өткізген жиында «Жер кодексінің жер сату бабына мораторий жариялауы керек» деп ұсыныс айтқан болатынбыз. Кейін ол ұсынысымыз 3 мамырдағы «Елбасы елді Жер мәселесінде жерге қаратпауы керек» деген мақаламызда жарияланған болатын. Ал содан соң 6 мамырда жер сатуға 5 жылға мораторий жарияланған еді. ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Жер сатылмайды» деп кесіп айтуы елдің көңілін демдейтіні анық.

Иә, Тәуелсіз мемлекеттің басты шарты – Ел мен Жер, Тіл мен Діл екені анық!

Жалпы, Жолдауда ел үшін ерекше маңызды экономикалық-ауылдық мәселелерді тақырып болды. Экономика мәнді болса, әлеумет әлді болатыны анық.

ҚР Президенті Қ.Тоқаевтың халыққа Жолдауы елдің өзекті мәселелерінің шешімін көрсетуімен құнды.

ТЕК ІСКЕ АСУЫН АЙТЫҢЫЗ!

Ал Жолдау іске асуы үшін Сіз бен біз бәріміз өз үлесімізді қосуымыз керек.

ДӘСТҮРЛІ БІЛІМ БЕРУДІ ЖАЛҒАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІН ҚАРАУЫМЫЗ КЕРЕК

**Мұрат
БАҚТИЯРУЛЫ,
ҚР Парламенті
Сенатының
депутаты**

Қос палатының біріккен отырысына Президент қатысып, халыққа Жолдауын арнады.

Осы орайда мен үш мәселеге тоқталғым келіп тұр. Біріншісі, білім саласы. Әсіресе үздіксіз білім беруге ерекше мән берілді.

Президент қазіргі қалыптасқан онлайн білім беру жүйесіне қатысты өзіндік пікірін айтты. Біз елді аралағанда бұл мәселені көтергенбіз.

Қазір біз қалыптасқан дәстүрлі білім беруді жалғастыру мәселесін

қарауымыз керек. Менің ойымша, ата-аналардың келісімімен балаларды дәстүрлі білім беруге көшіруге мүмкіндік бар деп есептеймін.

Екінші мәселе, жергілікті өзін-өзі басқару. Бұл бағыттағы заң бізде бар, бірақ формалды түрде қолданылып келген. Президент осы мәселеге айрықша назар аударып, ауыл әкімдерін халықтың пікіріне сүйене отырып сайлау мәселесін алдағы жылы енгізу қажет екенін айтты.

Жолдауда ұлттық құндылықтар мәселесі де көтерілді. Мемлекет басшысы келешек адал, білімді, кәсіпке бейім ұрпақ тәрбиелеу ісіне араласудағы барлық қоғамдық институттарға жүктелді.

Парламент өз тарапынан Президенттің тапсырмаларының заңдық тұрғыда тұжырымдалуын жан-жақты қарайтын болады.

ҒЫЛЫМ САЛАСЫН ДАМУҒА МАҢЫЗ БЕРІЛДІ

Гаухар АЛДАМБЕРГЕНОВА:

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің ректоры Гаухар Алдамбергенова Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына арнаған биылғы Жолдауына қатысты пікір білдірді.

Оның пайымдауынша, білім және ғылым саласына жаңа нақты міндеттер қойды. Президент атап көрсеткен басым бағыттар ел экономикасының басты өзге саналатын аталған салалардың заман сай дамуына зор серпін береді.

«Мемлекет басшысы 2021 жылдың қаңтар айынан бастап мұғалімдердің жалақысын 25 пайызға көтеру туралы шешім қабылдады. Белгілі болғандай, еңбекақы мөлшері келешекте де арта бермек. Бұл мақсатта алдағы үш жылда қосымша 1,2 трлн теңге бөлінбек. Соңғы жылдары елімізде ұстаз беделін, педагог мәртебесін көтеру жолында елеулі істер атқарылып, нақты жұмыстар жүзеге асуда. Мәселен, бір ғана «Педагог мәртебесі туралы» Заңның қабылдануы – қазақстандық ұстаздар қауымының қоғамдағы беделін арттырып, орын айықтауға бағытталған зор қадам болды. 21 баптан тұратын жаңа Заң жарты миллионнан астам ұстаздың жұмысына қатысты болды. Онда төрт бағыт қамтылған. Біріншіден, педагогтардың құқықтарын кеңейту және өзіне тән емес жұмыстардан босату, олардың жұктемесін азайту. Екіншіден, мұғалімнің қызметіне қойылатын талаптарды күшейту. Үшіншіден, материалдық емес ынтыландыру тетіктері және

төртіншіден, материалды ынтыландыру қадамдары. Президенттің бүгін жариялаған шешімі осы заң аясында қолға алынғанын атап өткен ләзім», – деді Гаухар Алдамбергенова.

Оның пайымдауынша, ұстаз беделінің артуы, еңбекақының жыл сайын көтерілуі – білікті де білімді, «ұстаз» деген атқа лайықты нағыз мамандар мектебінің қалыптасуына негіз болады.

«Бүгінде мұғалім беделін арттырумен қатар, педагог кадрларын даярлайтын қатар, педагог кадрларын да маңызды айқындолуда. Еліміздегі ең іргелі жоғары оқу орны Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті негізінен ауылдық елді мекендердегі білім ошақтары үшін маман даярлайды. Өзінің 75 жылдық төл тарихында оқу орны 60 мыңнан астам педагог дайындады. Қазіргі күнде оқу орнында болашақ педагогтардың кәсіби бейімделуі педагогикалық кадрларды даярлаудың білім беру бағдарламалары тәжірибеге бағытталған. Тәжірибеге бағытталуы – бірінші курстан төртінші курсқа дейін тәжірибеден өту арқылы жүзеге асырылады. Бұл өз кезегінде болашақ мамандардың теория мен тәжірибені ұтымды үйлестіріп, біліктілігін арттыруға зор серпін береді», – дейді Қыздар университетінің ректоры.

Гаухар Алдамбергенова Жолдауда атап көрсетілген ғылыми әлеуетті дамыту мен жас ғалымдарды ынтыландыру – аталған саланың қарқынды дамуына оң ықпал ететініне сенімді.

«Жаңалығы желден жарық саласына мемлекет тарапынан зор көңіл бөлініп, елеулі қолдау көрсетіліп келе жатыр. Қазақстанның бұл тараптағы мақсаты – ғылымның дамуына жаңа қарқын беру, оның дамуы үшін дұрыс бағыттарды қабылдау және отандық бизнестің ғылыммен тығыз байланыста болуына ықпал ету. Бұл орайда елімізде бірқатар бастамалар қолға алынды. Бүгін соның бірқатарын Президент нақты атап көрсетті. Атап айтқанда, ғылыми жо-

баларды қаржыландыруға мемлекеттік қазынадан қомақты қаражат бөлініп, жас ғалымдардың ғылыми идеялары жан-жақты ынтыландырылмақ. Қыздар университеті білікті педагог кадрларын даярлаумен қатар, қазақстандық ғылымды дамытуға да үлкен үлес қосып келеді. Оқу орны зерттеу жұмыстарының сапасын арттыру және оны халықаралық талаптарға сәйкестендіру мақсатында алыс-жақын шет елдердің ғалымдары мен ғылыми-зерттеу орталықтарымен тығыз қарым-қатынас орнатып, бірлесіп жұмыстар атқаруда. Бүгінде университет ғалымдары 28 бағыт бойынша ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуде», – дейді оқу орнының басшысы.

Университет ректоры өз сөзінде Қазақстан жас ғалым-педагогтары Қауымдастығы туралы да атап өтті.

«Қауымдастық еліміздің педагог мамандарын дайындайтын жоғары оқу орындарымен бірлесіп, білім беру мен ғылым саласындағы болып жатқан бірқатар бастамаларды іске асыруға атсалысты. Қауымдастықтың негізгі мақсаты – еліміздің жас педагог-ғалымдарының диалог алаңын ұйымдастыру, білім мен ғылымды ұштастыра отырып, жастардың ғылыми идеяларының білім беру саласына енуіне ықпал жасау. Аталған Қауымдастық алдағы уақытта Президент Жолдауында атап көрсетілген ғылым саласын дамытуға өз үлесін қосатын болады», – деді ол.

Қыздар университетінің ректоры жаңа мыңжылдықтың білім мен білігі үйлескен мамандардың бәсі басым болатындығын алға тартады. Бұны уақыттың өзі айқындап отыр.

«Отандық жоғары оқу орындарының алдында ой-өрісі дамыған, талантты, зерделі және ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу міндеті тұр. Осы орайда Мемлекет басшысы бүгінгі Жолдауында оның негізгі тетіктерін айқындады. Президенттің биылғы Жолдауы біз үшін осынысымен құнды, осынысымен маңызды», – деп сөзін түйіндеді Гаухар Төрмұратқызы.

«АҚ ЖОЛ» ПАРТИЯСЫ ПРЕЗИДЕНТ ЖОЛДАУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ҚАҒИДАЛАРЫН ТАЛҚЫЛАДЫ

«Ақ жол» Демократиялық партиясы дағдарыстан кейінгі ел дамуының мәселелеріне арналған Президент Жолдауының негізгі қағидаларын талқылады. Жолдауды талқылауға партия төрағасы Азат Перуашев, Орталық кеңес президумының мүшелері, Мәжіліс депутаттары, «Ақ жол» партиясының белсенділері қатысты. Іс-шара өңірлердегі партия филиалдарымен бейнеконференция режимінде өтті.

Партия төрағасы партия мүшелеріне Жолдаудың негізгі бағыттары мен Мемлекет басшысының үкімет пен мемлекеттік органдардың алдына қойған тапсырмалары туралы хабарлады.

«Мемлекет басшысының Жолдауы маңызды бөлімдерден тұрады және белгіленген бағыттардың әрқайсысы нақты тапсырма түрінде берілді. Жолдау реформалық сипатта құрылған» – деді Азат Перуашев.

«Ақжолдықтар» бизнесті қолдау жөніндегі көптеген тапсырмаларды, зардап шеккен шағын және орта бизнес секторларының барлық несиелері бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау, агроөнеркәсіптік кешенді қолдау, бизнес ахуалды жақсарту және тағы басқа мәселелерді атап өтті. Сонымен бірге, талқылау барысында мемлекеттік басқару саласындағы Президент тапсырмаларына, Стратегиялық жоспарлау жөніндегі Агенттігін, Реформалар жөніндегі Жоғары Президенттік кеңесті, Бәсекелестікті қорғау және дамыту жөніндегі Агенттігін құруға, мемлекеттік қызметкерлердің штатын қысқарту, жауапты хатшылар институтын таратуға қолдау білдірді.

«Бизнес партиясының өкілдері ретінде елдің жаңа экономикалық бағытының басты қағидаларының бірі болып жеке кәсіпкерліктің жетекші рөлінің аталғанын естіп қуанып қалдық», – деп атап өтті партияның Қарағанды облыстық филиалының өкілдері.

Депутат Берік Дүйсембинов Жолдауда қойылған мәселелер көп жағдайда «Ақ жол» партиясы көтеріп келе жатқан мәселелермен үндес екенін айтты және партия сайлауалды жұмысын жалғастыруға шақырды. Сондай-ақ, Мәжіліс депутаты 2018 жылғы «Ақ жол» партиясының фракциясы билік өкілдерінің қос азаматтығы үшін қылмыстық жауапкершілікті енгізуді туралы ұсынысы бүгін Президент тапсырмаларының ішінде айтылғанын да еске салды.

Фракция депутаттары олар бұрын көтерген өзге де мәселелер Президент Жолдауында орын алғанын, мысалы, 2017 жылдан бері шенеуніктердің штатын қысқарту, әкімдер сайлауы туралы тапсырмалар партияның бағдарламалық міндеттерінің бірі екенін еске салды.

Талқылауға қатысушылар Президент Жолдауын қолдап, «Ақ жол» ҚДП парламенттік фракциясына Жолдауды іске асыру үшін тапсырмаларды белгіледі.

«Әлі есімде, әлі есімде сол бір кез...» дегендей, әзіл-сықақ хақында әңгіме басталған сәтте бүкіл бітімі көз алдыма келе қалатын қаламдас ағаларымның ірі – Сәкен, марқұм Садықбек Адамбеков. Оң жағына жатыңқыраған селдірлеу сарғыш шашының о тұсы мен бұл тұсы едірейіңкіреп, маңдайының үш-төрт сызық әжімі үшбұрыштылау сұйық қасының үстіне жымып жатып алған сияқтанып, шын бар-ау, ерекше жарасымды, сүйкімді көрінетін. Ол көрініске етегі сәл қусырыңқы қыр мұрынын, көбінесе күлімдеп тұратын қиық қоңыр көзің, күлкінің күршегі ілініп қалғандай аз-маз түсіңкі сол жақ езуін, жұқалтаң болғанымен құдіретті боксшының жуан жұдырығына да селт етпестей мығым иегін қосыңызшы!..

Екеуіміз алғаш кездескенде олықшам басын сол жағына қисайта еңкейіңкіреп, аяғын әдейі аздап сүйрете басқандай болып, әлденеге асығып келе жатқан шағын денелі жігіт ағасы еді. Алматыға көшіп келіп, біраздан бергі таныстарым композитор Шәмші Қалдаяқов пен акын Жүмекен Нәжімеденовтің ақылымен, «Қазақ әдебиеті» газетінің редакторы Нығмет аға Ғабдуллинның қалауымен әдеби апталық редакциясының онда-мұнда жүріп тұратын тілшісі қызметіне кіріскен кезім-ді. Ойда жоқта Жазушылар одағы ғимаратының алдында жолығысқан Сәкенді гәзет-жорналдарға әзіл-сықақ әңгімелері мен фельетондары, суреттері арқылы танытынымды малданып, алдына еркін барып:

– Ассалаумағалейкүм! – дедім. Ол қалт тұра қалып, жымыя қарап: – Уағалейкүм! Танымадым, қай жігітсің? – деді.

Аты-жөнімді, мән-жайымды айттым. 1966-жылдың көкек айы болатын.

– Өскеменің ақ қар, көк мұз болып жатқан шығар, анау бір жылы дәл осы уақта барып, мұз көшесінде мұрттай ұшып, жамбасымды жарып ала жаздағанмын, – деп жымындай түсті.

– Е, иә, жылы жақтан келгендерді сөйтіп сынайтың бар. Сізді «достарыңыз» да ұмыта қойған жоқ: «Жамбастап жүретін сол сары қу енді келсе ме!» десіп, «сыбағанызды» сақтап жүрген көрінеді, – дегенімде Сәкен шалқая мазмұн ұстай алды де, мені қолтығымнан ұстай алды:

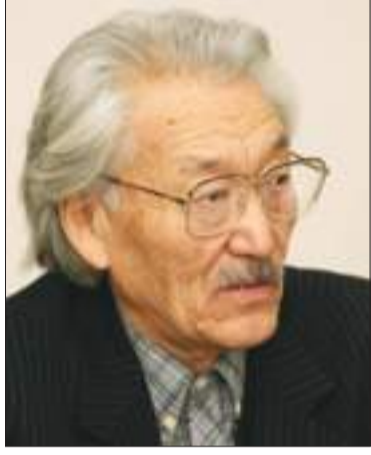
– Жүр, кабинеттеріңе барайық, ол «достарымыздың» қызығы көп, саған айтып берейін. Жаухатшы Ғаббас Жұмабаев екеуің бір кабинеттесіңдер ме? – деді. «Жаухатшысы» – «жауапты хатшы» дегені. Ақын Ғаббас Жұмабаев сол қызметте болатын, ал мен әрі тілші, әрі оның орынбасарым.

«Сізді «достарыңыз» да ұмыта қойған жоқ» дегенім: содан бес ай шамасы бұрын ол біздің облыста болып, екі-үш ауданды аралап, бір совхоз директорын, бір ауданның совет атқару комитеті басшыларын фельетон етіп жазып, жау тигендей ұлағатты шыққан. Әуесқандыларда төрт «мықтыны» мықшитып тынған).

Сөйтіп, Сәкен екеуіміз көптен кездеспеген байырғы жолдастарша солай жараса шүйірлесіп кеттік. Ол менен он үш жас үлкен болса да, «жақсыда жаттық жоғымен» баурап, құлды құрдастарша қалжыңдаса беретін болды. Бірте-бірте сырласып та кеттік. Ақ көңіл, ашық мінезді жан еді. «Тарының түйіріндей қиянатқа гүрзі ала

АҚКӨНЦІЛ

Ғаббас ҚАБЫШҰЛЫ,
жазушы

ұмтылатын ауруым бар, соным жүйкемді жеп тауысар!» деп қоятын кейде. Әлдебір әділетсіздікке куә болған күндерінде... Сондай халінен бір мысал айтайын.

«Партияның солдатты» болған соң партияның ыркына көнбеске шарам қалмай, «Ара-Шмель» журналының Бас редакторлығына барғаныма бір жыл толған түс еді. 1984 жылдың көктемі. Таңертен кабинетіме Сәкен кіріп келіп, ұшып тұрған маған абың-күбің жетіп, берген сәлеміме:

– Мынау сволочь екен ғой, ә?! Неткен мисыз сволочь-ей?! – деп күйіне сөйлей «жауап» қатып, қолын ұсынды.

– Сәке-ау, не болып қалды? Жайшылық па, әйтеуір, аманшылықпа? – дедім, шын танданып.

– Өй, аманшы ғой, тіріміз ғой, бірақ көдімгі сволочь екен анау, ә? Естігенде шалқамнан түсе жаздадым! – дейді.

Сәкенді шалқасынан түсіре жаздаған жәйт былайша. Бір күні редакциямыздың бастауыш партия ұйымының хатшысы (аты-жөнін атамай-ақ хатшысы) бір талдырмаш денелі сары көліңшекті ертіп келіп, «Біздің Фрунзе аудандық партия комитетінің бақылау жағындағы қызметкері» деп таныстырды (оның

да аты-жөнін атамайын). Ұжымдағы коммунистердің партиялық жарна төлеуін тексере келіпті. «Жақсы, міне, хатшы жолдас жаныңызда, кірісіңіз» дедім келіншекке. Ертеңінде екеуі қайтадан келді. Тексеру қорытындысы қолдарында. «Аға, сонша дерліктей ағаттық жоқ екен, сіз былтыр шыққан кітабыңыздың қаламақысынан жарнаны 26 сом кем төлепсіз, басқа бірер коммунист 3-4 сомды кем төлепті. Ондай қателік кездесе береді, кемін төлей салсаңыздар болды, көп сөз етуге тұрмайды. Бірақ мына хатшы ағайдың талап етуімен акт жасадық, жана айтқан сомалар көрсетілді. Алайда... меніңше... кем жарнаны бүгін-ертең төлей салыңыздар, мен мына актінің екі данасын да осында қалдырып кетейін, комитеттегілерге «ешқандай нарушение жоқ» дей саламын, неге? тексеруші. Хатшы: «Е, неге? Бұл – документ» деп мінгірледі. Ашық сөзден мінгір жаман, сондықтан екеуіне: «Өздерің біліңдер, мен кіріспеймін, сендердің қалағандарың болсын» деп қайтардым. Сәлден соң тексеруші қайтадан келіп: «Актың түкке қерегі жоғын хатшыңыз түсінді, менімен келісті, актіні жыртып тастадық. Аға, менің келуіме хатшыңыз себеп болды, біздің басшыларға телефон соғыпты. Қызық кісі екен... Сізге соны айта кетуге кіріп едім, сау болыңыз!» деп қоштасты. Одан біраздан соң хатшы келіп: «Әлгі... акті... былайша алаңда... келісіп, жыртып тастадық» деп тағы мінгірлеп кетті. Ал мұқият құрап желімделген сол акті келесі аптада, аудандық партия комитетінен бір-ақ шықсын! Мен комитеттің бюросына шақырылдым. Бірақ жау жоқта соғыс болушы ма еді, аупарткомның бірінші хатшысы (оның аты-жөні есімде жоқ, әйтеуір, былшиған қап-қара қазақ болатын): «Өкінішке қарай, біз сізге шара қолдана алмаймыз, өйткені сіз

сәкеннің номенклатурасындағы коммунистсіз» деп сызданып қала берді. Оны желіктірген салпы қарай хатшыма да, шара қолдана алмай босқа тұраштанған былши қараға да жаным ашып, ішімнен: «Ей, байғұстар-ай!» дедім.

Соны естіген Сәкен хатшыға жұдырығын түйіп жеткен ғой.

– Ол сұмдықты ауылға аттанғалы тұрғанымда естідім, әйтпесе сол сағатта келетін едім бұл сволочька! Бұл ит-күшік менің жақыным өзі, ал істеп жүргені анау! Саған келместен бұрын жаңа оған барып, бас терісін аузына қаптап кеттім ақымақтың! – дейді күйіне түсіп. Оның ашуын жуып-шайғым келіп:

– Сәке-ау, сіздің тыңшыларыңыз мұнда да жеткілікті екен ғой, біздің құпиямызды сізге жеткізіп, сүйінші сұрап жүрген қай қу, қәне, айтыңызшы, жұмыстан дереу шығарып жіберейін ол бәлемді! – деп әзілдедім. Ол маған күле қарап:

– Рас, тыңшым көп, – деп жайланып отырды да: – Сен оны жұмыстан шығарып жібермес үшін атын айтыпаймын, менің анау сволочь туысымың – сенің сволочь хатшының бір актіні мықшындап желімдеп отырғанын сол көріпті,

қалатынын, әр жылдары шыққан туындыларға киюласуы мүмкін сөзтіркестің бір ғана романда кездесе бергені жарасатын тұрғанын айтты. Мақалам «Қазақ әдебиетінде» жарияланды. Ертеңінде Сәкен қызық ойынға кешігіп жеткен балаша арсалаңдап кіріп келіп, мені бассалып құшақтап:

– Өй, айналып кетейін-ай! Жаман ағанның төбесін көкке жарты елі ғана жеткізбедің-ау! Оқыдым, рахмет, көкем! Бірақ есінде болсын, сен төрт ескерту жасаған екенсің, мен оның екеуін ғана қабылдаймын, ұқтың ба, түсіндің бе? – деп жымындады.

– Екеуін алсаңыз, Сәке, екеуі қалды, ондай тепе-тенді бухгалтерлер «армянский баланс» дейді.

– Солай ма? Ал оны қазақшаға аударғанда қалай делінеді?

– Қазақшасы ма... «Қой да аман, қасқыр да тоқ» шығар?

Сәкен сық-сық күлкісіне басып алып:

– Ғаббас-жан, жалпы бар ғой, «армянский баланс» «қазақский баланс» артық па деймін. Көрерсің, менің бұл романыма қазақтың «балансшылары» жуық маңда очко бермейді. Жүр, кофе ішейік, жүр! – деді.

сендердің бюрода болғандарыңды да сол айтты. Ал не болды, бюро не деді? – деп шүкшия қалды. Мен еріксіз күлдім:

– Не деуші еді? Туысыңыздың арқасында аупарткомның бірінші хатшысын көрдім, қара балшықтай біреу екен, бірденесін пышақтап қала берді.

Сәкен алақанын шарт еткізіп, біразға дейін сық-сық күліп, балаша мөз-мәйрәм болды да:

– Бүгін жұмыс аяғында келем, анау сволочь үшеуіміз ресторанға барып шәй-пәй ішейік, оған сенен кешірім сұратамын, көрерсің. Өйтпей болмайды бұған, тіпті күйіп кеттім! – деді.

Тілінің уытына Мұхтар Әуезов тәнті болған атақты әзіл-сықақшы, фельетоншы Садықбек ағамыздың қиянат атаулыға жаны қас адам екеніне көзім сонда тағы бір жетті...
***

«Атылған қыз туралы аңыз» романын маған да қолтаңбамен сыйлағаны кешегідей есімде. «Әзіл-сықаққа әдебиетіміздің бір саласы-ау деп назар аударылмайтын бұл пәле «тәртіптен» қашан құтылар екенбіз? Жазушылар одағының үлкен-кіші төрелері, айтпақшы, Әнуар Әлімжановтан басқасы, сатираны оқыған емес. Әдебиеттің сыншысы болып жүрген мықтылар да мақалаларындағы құлаш-құлаш тізімдеріне сатириктерді кіргізбейді» дегені бар. Шынында, әзіл-сықақшылар бірімізді біріміз іздемесек, не жазып, қалай жікірлесіп, париялықтан дүниеге келгенін қуана құптауым басым болса да, автордың күлкі үйретін кейбір сөзтіркестері қайталанып

Ғимараттың бірінші қабатындағы асханаға екеу болып барып, Сыраған – Сырбай Мәуленов бастаған алтау-жетеу болып шықтық. «Әй, айналайын інішектерім, менің бұл романымыз мына Сырбай мен анау Тахауи, Жұбан ағаларың келесі романымыз шыққанша «жуғызады», жумасам бар ғой, онда сабайды, көрерсіңдер!» деп бізді ду күлдірді.

Қайран құрдастық, достық! Сәкен мен құрдас-достарының арасында «Тотының тоғыз тарауына» бергісіз хикаяның көп болғаны қаламдастар қауымына жақсы мәлім. «Отыз тістен шыққан сөз отыз ру елге тарайды», Алматыдан шалғай қалаларда, ауылдарда болып жүргенімде әңгімеміз әдебиетке ойысса-ақ жұртшылық: «Садықбек Адамбековпен танысың ба? Аты аңызға айналған ол фельетоншымыздың өмірі небір қызық оқиғаға толы дегенді естиміз, соның қайсысы рас, қайсысы құрдастарының ойдан шығарғаны?» – деп білмекке құмарлық танытады. Мен, әрине, Сәкенмен таныс-біліс екенімді іштей мақтан тұта отырып, естігендерімді тұздықтап айтып беруден әсте жалықпаймын. Тыңдаушылар бір жасап қалады. «Уай, Сәке-ай!» деп желпініседі.

Қазағымда Садықбектей алтын айдарлы сықақшы болса, мен оның іні-құрдасы, іні-сырласы болсам, неге мақтан тұтпайын?! Ол жайында тараған бірдемдік әдемі әңгімені неге хикаяға айналдырып айтпайын?!
***

«...Біз, екеуіміз, қандай сырлас едік! Адам үшін де, заман үшін де қанша ауыр күрсініп сөйлеспедік?! Соның бәрі күндердің күнінде көрген түстей болды. Жабық есіктің ішінде маған жабылған қара шапан көңілде қара дақ қалдырып.

«Япыр-ай, мына сұмдықты кім ойлап тапты? Ғаббас қалай білмеді?» деген күдік менің ашық

көңіліме күнде кара бұлт болып орала берді...

...Өмірде көрген жалғыз бақытым — ауылда той дүрілдеп жатқанда бір топ адамның ішінде: — Бұл тойға Қалдарбек емес, Ғаббас келуі керек еді, бұл жігіт сарандық істеді, — деп қасымдағы Тұтқабайға қарадым. Ол жымысқы күлкімен бір мырс етті...».

Бұл — Сәкеннің маған 1995-жылы 24-маусым күні Оңтүстіктің Арыс қаласынан жолдаған хатының алғашқы сөйлемдері. Соңғы сөйлемдері былай: «...Әдебиет әлеміне от ұстап келіп едім, отқа оранып өлетініме кәміл сенетін шығарсың. Менің айтар өкпе-назым жоқ. Құдайдың салғанын көріп жатырмын. Арыс азаматтарының арқасында жоқшылық көріп, жалғыздық көріп жатқаным жоқ. Бірақ мына «шылбыр сүйреткен» пасық ауру арыма да, намысыма да тиіп, көз алдым күнгірт тарта береді...».

От ұстап жүрген Сәкен Арысқа сол барғанынан Алматыға қайта орала алмады. Алматыда қанша емделсе де, зәр жолдарының зақымы жазылмай, ағзасы әлсірей берген, «шылбыр сүйретпеске» шарасы қалмаған. Сол халіне на-

қаласына екі аптаға одақтан командировка бергіздім. Республика Президенті тағайындаған стипендияны алып жүрген қырық стипендия жазушының түзімін енгіздім. Құзырлы кісілерге хат жазып, телефон шалып дегендей. Президент стипендиясы, егер ұмытпасам, токсанда бір беріледі, ал Арысқа бара ауруханаға жатуға мәжбүр болған Сәкенге ем-дом үшін қаржы күнбе-күн дерлік керек. Президент әкімдігінің стипендияны қадағалайтын бөліміндегілермен сөйлесіп, Сәкенге берілер ақшаны одақтың бухгалтериясына аударып тұратын етіп, одақтың бас бухгалтеріне Сәкенге тиесіліні өз атына поштамен ай сайын жіберіп отыруды тапсырдым. Ол тәртіп бұзылған жоқ. Алайда, кінәратті көңіл кінәмшіл ғой, Сәкен 1995 жылғы саршатамыздың 1-күні жазған хатын: «...Президент беретін «қайыр-садақаны... тез аудартып жібер» деп аяқтапты. Күлдім де қойдым.

Иә, біз хат жазысып тұрдық. Екеуіміздің бұрынғы сырларымызды жалғастырған хаттар. Ал сырларымыздың қыры көп болған. Жекебастық оны-мұны жәйттер, денсаулық, заман, қоғам, әдебиет,

АҒА ЕДІ-АУ...

лып жүрген күндерінің бірінде: «Жас шағым, жақсы шағым өткен бұл Алматының атына қызықпасам, затына қызығар мен енді жоқпын. Есім барда елімді табайын, ауылымды жағалайын...» деген-ді. Көңілін жұбату үшін әрқандағымша еркелетіп қалжындап: «Сәке, жақсы адамға жаман ауру үйір болады, бірақ дәнеңе істей алмай, ақырында жыланның қабығынша өзінен-өзі сыпырылып қалады. Осыны ұмытпаңыз. Содан кейін ұмытпаса тағы бір нәрсе: мен барғанда Арыстағы әлгі шатыңыздан тыс айдай ару жеңгелерімнің бәрін маған көрсетіп, көрімдік алыңыз!» дедім. Ол ғадетінше көзін сығырайта сық-сық күліп: «Аруды ауруға айырбастағанына үш жыл болған Саптеңнен енді ондай ерлік сатпе... әй!.. сырмынды айтам деп шынымды айтып қойдым, қап!» — деді. Екеуіміз жарыса күлдік.

Ақ көңіл ағаның халі қиындай берерін дәрігерден білгенмін. Мүмкін болғанынша жәрдемдесуіміз керек деп, Жазушылар одағы басқармасының екінші хатшысы пәрменін пайдалана әрекет жасап, Әдеби қордан ақшалай көмек, сондай-ақ, Арыс

Бір түнде асылып өлер ең, — деп Тахауиға айтқанымдай, таланттың жалында, азаптың отында отырмын. Жалғыздық дегеннің не екенін ел енді менен сұрасын. Бір тумак бар, бір өлмек жоқ, ал менің көріп жүрген азабым мен қорлығымды дұшпанымның дұшпанына бермесін...» деп бастап, жасы жетпіске толғаны көңіліндегідей тойланбағанына назаланыпты. Ондай күй кешуін түсіндім. Кешірімді жәйт. Жазушылар одағының бірінші басшысы Қалдарбек Найманбаев «әне-мінемен» сырғақтата берді және оның үстіне Алматыда болғанынан Түркияда, Қытайда, Алманияда, т.б. елдерде жүргені көп. Сол әдеті созыла берген соң Секенді ұжым дастарқанына шақырып, баршамыз ақ тілегімізді білдіріп, иығына шапан жапқанмын. Өйтпесіміз болмай, жерлестерінің Секенді мерейтойын өткізуге елге шақырған күн мақандарып қалған. Одақтың дұн жанындағы сенген ағаның қабағы түнеріңкі тартты. Анау хатындағы: «Жабық есіктің ішінде маған жабылған кара шапан көңіліде кара дақ қалдырды» деуі сондықтан.

Елдегі тойының ойдағыдай

өзімізбен жақын қарым-қатынасты үлкен-кіші қаламдастар туралы ой-пікір. Реніш те, қуаныш та бар. Сәкеннің Алматыдан ауылға аттан-бас бұрын өзі дайындап, баспаға өткізген екітомдығын шығару тым тәтті үдемен басталып, түсініксіз тырғалаған айналды. Соған қатты күйінген Сәкен өзін үдемен байытып қала берген, «Алматыда алшандап жүрген» екі жігіттің аттарын атап, ауыр-ауыр сөз айтыпты бір хатында. «Жаны кейіген тәнірін қарғайды».

«Саған бір ақтарайын сыр сандықты...» деп тақырып қойып жазған келесі бір хатын (хаттарына кей-кейде тақырып қоятын. Ал көбінесе Ғаббасқа пәленінші хат, түгенінші хат дейтін):

«...Көңіл кірі айтса кетеді» деген осы. Бірін хатта саған өкпенді айтып, жеңілдеп қалдым. Енді кәдімгі Бас редактор Ғаббастың кабинетінде отырып сырласқандай сөйлесейін сенімен. Екеуіміз көріспегелі бұл дүниеге кім келіп, кім кетпеді. Сенде бәрі бар: талант та, бала-шаға да, еңселі дос-жаран да. Қусаң жетесің, қашсаң құтыласың. Ал мен: Сен мендей бақытты болсаң, — Халыққа қатер боп төнер ең.

Сен мендей бақытсыз болсаң, —

өткізілмегені де жүйкесін жұқартқан екен. Ол туралы хатында: «Сыр сапары жайында елдің айтып жүрген ертегісі дұрыс емес» деп, өзі еріксіз күә болған құйтырқыларды тәптіштеп жазыпты. Той алдында Сәкеннің атын туған ауылы сыртындағы бір тоғайға қойғанды, сол туралы айтқаны: «...Маған берілген тоғайдың да соры жетіп жатыр. «Тумағанның түбі шікі» деген осы. Ну орман болып кететін тоғай қазір жын ойнағы. Құдай бермеген соң, адамның бергені ешнәрсе болмайды екен...».

Сәкеннің енді бір хаты мынадай жанайқайын ала келді: «Арыста менің атыма бір мектеп-интернат «Садықбек Адамбеков атындағы мектеп-интернат деп аталсын» деген екен. Осы интернаттың директоры: «Сәкеннің ешқандай атағы жоқ, қалай осындай үлкен мектепті ол кісінің атына қоямыз?» деп, кейде өшіріп, кейде қайта жазып, көзімше қорлық көрсетіп жүр». Мәдениеттен, әдебиеттен әліпті таяқ дейтіндер, әдебиет жаба-ошары жоқ шолақ белсенділерге қараған күн сол. Қазақстанға белгілі қарымды қаламгер Садықбек Адамбековті ауылы мен ауданының басшылары сыйлай білмей, осылайша шаршатқан. Сәкеннің әрбір ренішінен кейін оларға не телефон соғып, не хат жазып хабарласқаныма бәрі-ақ: «Денсаулығы онша болмай жүрген соң Сәкен кейде асырыңқырап айтып жібереді, онысына ренжімейміз, ал жанағы айтқан жағдайды қадағалаймыз, сөзсіз дұрыстаймыз, қапа болмаңыздар» деген. Шарафатсыздар шығарып

салар сөзге кенде болған емес. Бұйрық берер дәтін жоқта сенбеске лажың қалмайды. Жоғарыларына жолдан сөзін де қиралаң жолмен аяндап соларға барады да, сол жолмен қайырылып саған келеді. Құралақан емес, жып-жылы уәде болып жетеді. Тағы сенесің. Сәкенді тағы жұбатасың. Қаңсыған тесік астаудай жүйенің сықпыты сөйтіп мысынды құртады...

Шаршап-шалдыққан Сәкен келесі бір хатында ұзақ-ұзақ сыр шертіп алып: «...мен сорлы жеті жасымда өскен детдомға жетпіс төрт жасымда қайтып келген жоқпын ба?!» деп өксіп тоқтаған еді. Әмір иелерінің емес, інардағы қайырымды қарапайым інілерінің арқасында «Арыс» санаторийінде бірнеше ай жатқан Сәкен ол ғимарат толық жөндеуге жабылған соң сондағы Жетім балалар үйінің бір бөлмесіне орналастырылған екен. Өксіп айтқаны — сол халі. Ақша сіңбіріп жүрген жергілікті бизнесшілердің бір-екеуі Сәкенге о баста пәтер сатып әпермек ігі ниет білдірген еді, амал не, «құрғақ қасық ауыз жыртты». Көңіл күйі аласапыран болып жүрген Сәкенге әдебиет ауылындағы ағаларының, дос-жолдастарының қатары сирей бастағаны да ауыр тиді. Хаты сөйлесін:

«...Жалғыз түп қана тал едің, Кеттің орман өсіріп, Сол орманға ел көшіріп.

Мен үйімді жыға бастадым,

Ошақтың отын өшіріп, — деген жолдар Сырбай қазасында гәзетке басылған өлеңнен үзінді ғой. Жұбан дүние салғанда жүрегім тудың да, Махамбет болып елдің сен», — деп өзіме тоқтау салып ем... Сырбай қазасы мені сансыратып кетті, қан жылатып кетті. Жалғыз қалғанымды сонда ғана сездім. Мені бір үрей басты...» (09. 02. 1996).

Сәкен мен Сырбай Мәуленов, Тахауи Ахтанов, Жұбан Молдағалиев жалынды жігіт шақтарында табысқан, әзіл-қалжыңдары жарасқан достар еді. Араларынан қыл өтпеді. Сәкеннің әсіресе Сыр-ағамен ағайынды жігіттердей, тіпті егіздердей ерекше жақын болғаны көпке аян. Мынау хатқа қайта үңілейікші: «...Сырбай кетті, қазасы мені сансыратып кетті, қан жылатып кетті. Жалғыз қалғанымды сонда ғана сездім. Мені бір үрей басты...». Тахаң мен Жүбекеннің көз жұмғаны да Сәкенге тағдырдың қатты соққысы болғаны сөзсіз.

Өзі «қасиетті төрт шал» деп Атақановтар, Әуезов пен Сәбит Мұқановтар, Ғабит Мүсірепов пен Ғабиден Мұстафиннен кейінгі тірегі де, сүйеніші де болған үш досының артында қалған соң өзін «жетім шал» атағаны да түсінікті. Соңғы хаттарының бірін: «...Саған сенім артып, көп сөз айттым, кешірсен, Ғаббас-жан! Жетім шалың — Садықбек» деп аяқтағанын осы мақаламды жазып отырып оқығанда да көзіме жас үйірді.

Тірліктің қалтарысы көп. Соның әләуәйімен жүргенімізде уақыттың шаңын қауып, алды-артымызды бағдарлай алмайтынмыз бар. Жылы сөз айтуымызды тілеген қадірменді демен-кішіні кейде көрмей қаламыз, кейде көре тұра елемей кете береміз. Сол қадірменді ағаларымыздың бірі Сәкен еді. «Сенімді, жақын інім» деп білгенбіріміз мүмкіндігіміз бола тұра кітабын шығаруға көмектеспедік, біріміз ауылына барып жүріп бұрылып сәлем бермедік, біріміз іздеп бара алмадық... Қайсы бірін айтарсың. Өтті. Кетті. Өкініш болып қалды.

**Байбота
ҚОШЫМ-НОҒАЙ**

Алдын ала айтып қояйын, тағы біреу «Байботаның байбаламы» деп жүрер. Маған сыйлықтан гөрі абырой қымбатырақ. Нобель сыйлығын ала алмаған ақын-жазушылар да «Нобель сыйлығының номинанты» деген атты қанағат тұтады ғой. («Номинант» сөзі қазақ тіліне «үміткер» деп аударылады). Бірнеше рет ұсынылып, қолы жетпесе де... Тіпті Прег Мортенсонның «Три чашки чая» деген кітабының мұқабасынан «дважды номинант на Нобелевскую премию мира, 2009 и 2010» деген «жарнамасын» да көргенмін. Әйтеуір кейбір ағаларым секілді: «Дана болып тусаң да, Дара болып. Ақ дегенің шығады қара болып... Менің енді қалмады амал-айлам, Мемсыйлықты алмасам пара беріп!» – деп, осы сыйлықты қалайда алуым керек деп отырған жоқпын...

Мемлекеттік сыйлық деген марапаты Кеңес өкіметі ойлап тапқан. Бұрын Сталиндік сыйлық деп аталатын. XX ғасырда социалистік мемлекеттерден басқа елдерде мұндай сыйлық болған емес. Өткен ғасырдың екінші жартысында Сталиннің атын өшіруге арналған науқаннан соң бұл сыйлықтың аты «КСРО мемлекеттік сыйлығы» деп өзгертілді. Ол одақтас 15 республикада «балалады». Ары қарай бұдан екі жыл бұрын «Қазақ үні» газетінде Азамат Тасқара екеуіміздің арамзда өткен сұхбаттан үзінді келтіре салайын. «Қазір мемлекеттік сыйлыққа шығармасын автордың өзі ұсынатыны ешқандай құпия емес. Әрине, олардың бәрі де Жазушылар одағының қолдауына сүйенеді. Осы мемлекеттік сыйлық біраз ақын-жазушыларымыздың бас ауруына айналғаны рас. Әжептәуір ақша ғой енді. Шамалы уақыт талғажау қылады, аздаған абырой алып береді дегендей. Осы сыйлықты ала алмадым деп уайымдап, жүрегіне салмақ түсіріп өліп кеткендер де бар. Ал алғандарының ішінде біреулері бұл абыройға лайықты, біреулері лайықсыз. Оны, мен айтпасам да, елдің бәрі біледі. Бұл өзі әйгілі Қазан төңкерісінің 50 жылдығы қарсаңында кеңестік идеологияны тереңдете жүргізу үшін ойлап табылған шара еді. Сол жылдары мемлекеттік сыйлыққа ие болған мемуарлық шығармалардың бірінде Алаш ардақтылары елден қалай аластағаны туралы егжей-тегжейлі жазылса, енді бірінде әйгілі революционердің кеңес өкіметін құру жолындағы күресі суреттелетін. Тағы бір үлкен жазушы көркем шығарма жазуды қойып кеткен соң «Ой әуендері» деген мақалалары мен баяндамаларынан құрастырылған кітабына мемлекеттік сыйлық алды. Бертінірек біз драманың ағамыз Ленин өмірі мен қызметіне арналған «Өліара» деген шығармасымен абыройға бөленсе, «Революция және мен» деген өлеңдер циклі үшін мемлекеттік сыйлық алған ақынымыз да бар. Кейін әртүрлі саланың өкілдері жасаған салалық терминологиялық сөздіктерді шығарғаны үшін мемлекеттік сыйлық алған жазушымыз да бар. Ал кейбір ақындарымыздың мемлекеттік сыйлықты қалай алғаны жөнінде мерзімді басылым беттерінде жазылды да. Мемлекеттік сыйлық алған абыройлы ағаларымыздың кейбіреуі

жалғызаяқ жолдың екі жағындағы жантаққа кезек-кезек мойын созатын түйе секілденіп меценаттардың тәуелсіз «Тарлан» сыйлығынан да сыбағасыз қалған жоқ. Ақшаны мен де жек көрмеймін, ол және тектен-текке берілмейтін шығар, бірақ менің шығармаларым көркемдігі жөнінен сол мемлекеттік сыйлық алған шығармалардың талайынан жоғары тұрғанына қатты қуанамын» («Қазақ үні», №36. Қыркүйектің 17-сі, 2018 жыл).

Бұл шүленді таратуда әділетсіздік жылдан-жылға белең алып келеді. Әлеуметтік желідегі: «ӘДІЛЕТСІЗДІК! ӘДІЛЕТСІЗДІК! ӘДІЛЕТСІЗДІК! Қазақ қоғамының қойын-қонышын түгел үңгіп жаулап алған ӘДІЛЕТСІЗДІК!..

Бәрін бірдей сөз етпей-ақ қояйын... Егер мемлекеттік сыйлық шын мәнінде дарынды, талантты адамдарды бағалаудың көрсеткіші болса, қолдан жасалған шартты бұзып Мұқағали Мақатаев пен Шүмеке Нәжімеденовке қайтыс болғаннан кейін Қазақстан Республикасының мемлекеттік сыйлығын берген секілді Сағи Жиенбаев, Өтежан Нұрғалиев, Жүсіп Қыдыров,

6.Ғарифолла Есім, «Ғұлама-наме» трилогиясы;

7.Жолтай Әлмашұлы, «Ашы да тәтті өмір» романдар жинағы;

8.Жүрсін Ерман, «Ұларың қайда, Ұлытау?» өлеңдер жинағы;

9.Исраил Сапарбай, «Ойтұмар» афоризмдер жинағы;

10.Қуаныш Жиенбай, «Жер үстінде де жұмақ бар» роман, әңгімелер жинағы;

11.Қайырдан Төрежанов, «Сыртқы барлау» тарихи әдебиет;

12.Қазыбек Иса, «Сырымды айттым далаға» жыр жинағы;

13.Марал Ысқакбай, «Тұлғалар туралы толғаныс» сыни мақалалар, әдеби толғамдар.

14.Мырзатай Жолдасбеков, «Ұлы Дала әдебиеті» жинағы;

15.Несіпбек Дәутайұлы, «Кісі иесі» повестер мен әңгімелер жинағы;

16.Оразалы Сәбден, «Абай, Қазақстанның болашағы және әлемдік цивилизация» ой-толғамдар жинағы;

17.Роза Мұқанова, «Сарра» драматургиялық шығармалар жинағы;

кітабынан кейін 1984 жылдан бері бірде-бір балалар жазушысы мұндай сыйлыққа ие болып көрген емес.

Әрине, әдебиетіміздің басқа жанрына да көңіл бөлініп жатқаны шамалы. Қазақ сатирасы мүлдем елеусіз қалған. Оспанхан Әубәкіровтен Көпен Әмір-Бекке дейінгі бір сатириктің мемлекеттік сыйлықтың лауреаты болғанын естіп пе едіңіз? Бірде сықақшы марқұм Бейсебай Кірісбайдың басылымдардың бірінде жарияланған сатиралық туындыларының соңына «Бейсебай Кірісбай, Қазақстан мемлекеттік сыйлығының лауреаты емес» деп қол қойғаны еске түсіп отыр.

Хош!.. Қазақстан Республикасы мемлекеттік сыйлығына ұсынылған шығармаларды сарапқа салатын «әділ-қазыларымыз» кімдер? Енді соған келейік. Менің қолыма «Қазақстан Республикасының әл-Фараби атындағы ғылым мен техника саласындағы және әдебиет пен өнер саласындағы мемлекеттік сыйлықтары туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 21 қаңтардағы № 993 Жарлығына өзгерістер

МЕМЛЕКЕТТІК ЖАБЫҚ КОНКУРС

Сәкен Иманасов, Есенбай Дүйсенбайұлы, Жұматай Жакыпбаев, Әбдіраштың Жарасқаны секілді қазақ әдебиетінің көсегесін көгерткен марқұм ақындарды да осы сыйлықпен марапаттауы керек еді ғой.

Ал тірілердің арасында ӘДІЛЕТСІЗДІК салтанат құрып жасай береді!..» – деген пікірімді сондықтан жазғанмын.

Бұрынырақ мемлекеттік сыйлыққа ұсынылған шығармалар баспасөз беттерінде талқыланып, оқырмандар арасында ашық түрде азды-көпті насихатталатын. Қазір ол да жоқ. Бәрі жабық. ҚҰПИЯ! Әйтеуір биыл «Қазақ әдебиеті» газетінде мемлекеттік сыйлыққа ұсынылған шығармалардың тізімі жарияланды. Бұл тізім сіздердің көпшілігіңізге мәлім болса да, қайта бір еске сала кетейін.

1. Асқар Алтай, «Туажат» роман және хикаят;

2.Баянғали Әлімжанов, «Сказ столетнего Степняка» романы;

3.Бибигүл Имангазина, «Тауқымет» романы;

4.Байбота Қошым-Ноғай, «Достық жоралғы» балаларға арналған аударма өлеңдер, тақпақтар, санамақтар, жұмбақтар, ертегілер жинағы;

5.Бақытжан Қанапиянов, «Достояние души» («Жан-дүние игілігі») өлеңдер жинағы;

18.Софы Сматаев, «Өлеңім-өзегім, Мәңгі жырым – өз елім» өлеңдер жинағы;

19.Серік Ақсұңқар, «Көкейімде – Күлтегіннің жазуы» өлеңдер жинағы;

20.Сауытбек Абдрахманов, «Абыз Әбіш» толғаныстар;

21.Тынымбай Нұрмағанбетұлы, «Періштелердің өлімі» роман, әңгімелер жинағы;

22.Уәлихан Қалижан, «Қасиет пен қасірет» деректі тарихи романы;

23.Ханбибі Есенқарақызы, «Мен-дағы табиғаттың бөпесімін» өлеңдер жинағы;

24.Шөмішбай Сариев, «Сәлем, саған туған ел» өлеңдер жинағы;

(«Қазақ әдебиеті». Шілденің 23-і, 2020 жыл).

Көріп отырғандарыңыздай бұл тізімнің арасында менің де «Достық жоралғы» атты кітабым бар. Менің мақсатым әдебиеті адыра қалған елімізде әртүрлі деңгейде өткізіліп жататын әдеби бәйгелер мен мемлекеттік марапаттауларға балалар қаламгерлерін де қатыстыруды көздеу, елдің ертеңін ойлауға тиіс барша қазақтың назарын қазақ балалар әдебиетіне аудару еді. Менің ойлағанымдай «Достық жоралғы» мемлекеттік сыйлыққа ұсынылған 24 шығарманың арасындағы балаларға арналған жалғыз кітап болып шықты. Ал қазақ әдебиеті тарихында Мұсафар Әлімбаевтың «Аспандағы әпке» атты

мен толықтырулар енгізу туралы 2020 жылғы 24 наурыздағы қаулысы тиді. Онда Қазақстан Республикасының Абай атындағы әдебиет пен өнер саласындағы мемлекеттік сыйлығын беру жөніндегі комиссияның құрамы бекітіліпті. Комиссия құрамында кімдер бар дейсіз ғой... Міне...

Абдрахманов Сауытбек Абдрахманұлы – әдебиет сыншысы, филология ғылымдарының докторы, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты (келісім бойынша)

Ақанәев Амандос – суретші, ЮНЕСКО жанындағы Халықаралық сыншылар және Хертаушылар қауымдастығының мүшесі, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Ананьева Светлана Викторовна – әдебиет сыншысы, филология ғылымдарының кандидаты (келісім бойынша)

Аравин Юрий Петрович – музыкантушы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (келісім бойынша)

Асқар Әлібек – жазушы, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Ахетов Амантай Қойшыбайұлы – жазушы, Қазақстан журналистер одағы сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Ахмадиев Мурат Абдуреимович – әнші, Қазақстанның халық әртісі (келісім бойынша)

Ахмедьяров Ғалым Алғиұлы – күйші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты, «Астана Опера» мемлекеттік опера және балет театры» коммерциялық емес акционерлік қоғамының директоры (келісім бойынша)

Әбдуәлиев Ақан Жылқышыбайұлы – әнші, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Т.Қ.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы» республикалық мемлекеттік мекемесінің ректоры (келісім бойынша)

Әбдіқұлы Төлен – жазушы, Қазақстан

СЫЙЛЫҚ ЕМЕС ҚОЙ?!

Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Әлпиев Төлеубек Нығметұлы – режиссер, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Әшімов Асанәлі – театр мен кино актері және режиссері, Қазақстанның Еңбек Ері, КСРО және Қазақ КСР-інің халық әртісі, КСРО және Қазақ КСР мемлекеттік сыйлықтарының лауреаты, «Қазақстан театрлары ассоциациясы» заңды тұлғалардың ассоциациясының төрағасы (келісім бойынша)

Дүзелханов Ағымсалы Дүзелханұлы – суретші, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Елгезек Ақберен Елгезекұлы – акын, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Ерғалиева Райхан Әбдешқызы – өнертану докторы, ЮНЕСКО жанындағы Халықаралық көркемдік сыншылар қауымдастығының мүшесі, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің «М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты» республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны бейнелеу өнері бөлімінің меңгерушісі (келісім бойынша)

Есдәулет Ұлықбек – акын, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, «Қазақстан жазушылар одағы» республикалық қоғамдық бірлестігі басқармасының төрағасы (келісім бойынша)

Жолжақсынов Досхан Қалиұлы – театр мен кино актері және режиссері, продюсер, сценарист, Қазақстан Республикасының халық әртісі, Қазақстанның Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Жұмағалиев Мүслім Садықұлы – суретші-дизайнер, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Т.К. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы»

республикалық мемлекеттік мекемесінің сән және костюм дизайны кафедрасының меңгерушісі (келісім бойынша)

Жүдебаев Арман Әділханұлы – дирижер, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы» республикалық мемлекеттік мекемесінің ректоры (келісім бойынша)

Зәуірбекова Бәтима Есмұратқызы – суретші-гобеленші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Ш.Уәлиханов атындағы Қазақ КСР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Қамзабекұлы Дихан – әдебиеттанушы, филология ғылымдарының докторы, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Қанапиянов Бакытжан Мұсаханұлы – акын, аудармашы, кинодраматург, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (келісім бойынша)

Қыдырәлі Дархан Қуандықұлы – тарих ғылымдарының докторы, «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығының лауреаты, Халықаралық түркі академиясының президенті (келісім бойынша)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – әдебиет сыншысы, филология

ғылымдарының докторы, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің «М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты» республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорнының директоры (келісім бойынша)

Муллалашев Камиль – суретші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Мұсақожаева Айман Қожабекқызы – скрипкашы, Қазақ КСР-інің халық әртісі, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстанның Еңбек Ері, «Қазақ ұлттық өнер университеті» республикалық мемлекеттік мекемесінің ректоры (келісім бойынша)

Мұхамеджанов Төлеген Мұхамеджанұлы – композитор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Мұхамедқызы Майра – опера әншісі, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Мұханбетқалиұлы Қажығали – жазушы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Нарымбетов Сатыбалды – кинорежиссер, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Негимов Серік – әдебиеттанушы, филология ғылымдарының докторы (келісім бойынша)

Нүсіпжанова Бибігүл Нұрғалиқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (келісім бойынша)

Обаев Есмұхан Несіпбайұлы – режис-

сер, Қазақстанның халық әртісі (келісім бойынша)

Раушанов Есенғали Әбдіжапбарұлы – акын, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Рүстембеков Ақмырза Исаұлы – сәулетші, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, «Қазақстан сәулетшілер одағы» республикалық қоғамдық бірлестігінің президенті (келісім бойынша)

Сатаев Ахан Қарғамбайұлы – кино режиссер, актер, продюсер, сценарист Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Сәрсенбай Қали Қошқарұлы – жазушы, публицист, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Алматы ақшамы» газеті» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің директоры-бас редакторы (келісім бойынша)

Смайыл Алдан Зейноллаұлы – жазушы, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Твердохлебов Владимир Сергеевич – суретші-монументші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (келісім бойынша)

Тебегенов Темірхан Сақаұлы – әдебиеттанушы, филология ғылымдарының докторы (келісім бойынша)

Төлепбай Ерболат Тоғысбайұлы – суретші, Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген өнер қайраткері, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (келісім бойынша)

Тұрсынов Ермек Кәрімжанұлы – сценарист, продюсер, кинорежиссер, «Қазақстан кинематографистер одағы» қоғамдық бірлестігінің төрағасы (келісім бойынша)

Тұтқыбаева Гүлжан Ұсамбекқызы – балетмейстер, Қазақстан Республикасының халық әртісі (келісім бойынша)

Тілеухан Бекболат Қанайұлы – әнші, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген әртісі, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты (келісім бойынша)

Фазылов Сайран Ахметжанович – сәулетші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «Дизайнерлердің қазақстандық одағы» республикалық қоғамдық бірлестігінің вице-президенті (келісім бойынша)

Шалабаев Сейітқали – өнертанушы, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, «О.Тансықбаев атындағы Алматы сәндік-қолданбалы өнер колледжі» республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорнының директоры (келісім бойынша)

Шашкова Любовь Константиновна – акын, аудармашы, «Простор» журналы редакторының орынбасары (келісім бойынша)

Шаштайұлы Жұмабай – жазушы, халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (келісім бойынша)

Шорохов Павел-Игорь Иванович – мүсінші, Қазақстан Республикасының суретшілер одағының мүшесі (келісім бойынша)

Қазақстан Республикасының Абай атындағы әдебиет пен өнер саласындағы мемлекеттік сыйлығына ұсынылған шығармаларды осы кісілер бағалайды екен. Бұлардың арасындағы біреуі қайтыс болып кеткен, ал біреулері өздері де сыйлыққа ұсынылып отырған адамдар болып шықты. Оның үстіне комарсы құрамындағы сіңірлер бірақ қазакқа бір ауыз сөз білмейтін байқап отырмыз. Ал балалар әдебиетінен бұлардың бірлі-жарымы болмаса мүлдем бейхабар екенін әркім-ақ сезеді. Сонда біздің туындыларымыздың тағдыры кімнің қолына түсіп отыр?

Осыған дейін мемлекеттік сыйлыққа ұсынылған шығармаларды әртүрлі деңгейде «талқылау» болған тәрізді. Неге жариялылық жоқ? Бұл жабық конкурс емес қой!

В сфере среднего специального образования на днях произошло одно событие, которое благодаря огласке выявило большую языковую и образовательную проблему. Оказалось, в колледжах Кокшетау нет казахских отделений, и учащиеся после казахской школы вынуждены учиться в русских отделениях. Получается, за 29 лет независимости страны казахоязычные выпускники не могут получить образование в колледжах (и вузах) на казахском языке?! И до сих пор не решена эта старая проблема?!

ЗАЧЕМ УЧИТЬСЯ В КАЗАХСКОЙ ШКОЛЕ, ЕСЛИ КОЛЛЕДЖИ – НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ?!

**ЗАЧЕМ УЧИТЬСЯ
В КАЗАХСКОЙ ШКОЛЕ,
ЕСЛИ КОЛЛЕДЖИ –
НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ?!**

Об этом поведал в facebook автор книги «Покажи мне небо», общественный деятель и многодетный отец Мурат Кабылбаев из Акмолинской области.

Вот его пост с небольшим сокращением: «Трое сыновей поступили на грант в колледж, но радости нет ни у нас, ни у детей. Случилось то, чего я боялся. Когда встал вопрос о выборе специальности и колледжа, Коля решил поступать на электроме-

ском языке, будут объяснять на русском, другой половине, кто учился на казахском языке, будут объяснять на казахском языке, и это в одной аудитории.

Как это будет выглядеть, вообще не понятно, а если преподаватель не владеет казахским языком, тогда что? Как можно помогать ребенку по физике, химии, биологии и т.д., который он мыслит на казахском? Я даже представить не могу, как это будет выглядеть, или все равно? Почему не делают отдельных отделений? **Зачем вообще нужно было учиться в школах на казахском языке, если в колледжах**

**ЗАЧЕТ В ВУЗЕ –
ЗА ПЕРЕВОД ЛЕКЦИЙ
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ**

Ситуация мало изменилась с советских времен, когда выпускники казахских школ в техникумах и вузах учились на русском языке. Но даже в то время были отделения на казахском языке. Например, в КазГУ на физическом факультете на потоке было 5 групп: 2 – на казахском языке, 2 – на русском и 1 – спецотделение, это физика с английским. Так, на казахском отделении все разделы физики, математический анализ, дифференциальные уравнения, аналитическую геометрию, математическую физику – все вели на казахском языке. Книг и пособий было достаточно.

В то же время в Казахском политехническом институте, Алма-Атинском энергетическом институте и других технических вузах специализированной литературы на казахском языке в 80-е годы было очень мало. К тому же отсутствовала национальная терминология, которая была ключевым вопросом в радиотехнике и связи. Уже в середине 2000-х были попытки как-то адаптировать современную техническую литературу к казахскому языку.

К примеру, как читаются лекции в Академии гражданского авиации в казахских отделениях?

Термины, основные определения в авиационной сфере на русском языке, поэтому лекции читаются на русском, чтобы будущие пилоты правильно ориентировались при взлете, в воздухе и при посадке, а механики разбирались в запчастях самолетов.

Оказалось, до сих пор нет авиационной терминологии на казахском языке. И такая ситуация во многих технических вузах, где лекции читают на казахском и русском языках, но термины, сложные профессиональные определения – на русском.

С этой проблемой связана другая проблема образования – дефицит или даже отсутствие научной, технической и различной специализированной литературы. Казалось бы, в такой

ситуации необходимо финансировать написание и выпуск такой литературы, но у нас эта проблема даже не поднимается. Ведь выпуск научной литературы на казахском языке заодно постепенно решал бы и проблему национальной терминологии, образования и специализации на казахском языке.

Чтобы выйти из такой ситуации, преподаватели нередко сами переводят свои лекционные записи с русского языка на казахский или с помощью переводчиков и даже студентов. Например, моя племянница получила зачет в вузе по одному предмету, сделав перевод лекций преподавателя с русского языка на казахский.

Конечно, есть дефицит или отсутствие профессиональных переводчиков литературы узкой специализации и авторов, способных написать хорошие учебники на казахском языке. По какой причине государство не готовит на системном уровне соответствующих переводчиков и авторов? Преподаватели могут отлично знать свой предмет, но не всегда настолько хорошо владеют языком, чтобы написать учебник. А переводчик недостаточно владеет специализированным переводом, чтобы сделать грамотный текст.

Более-менее нормальными оказываются те учебники для колледжей, которые «списывают» с российских. Такая же плачевная ситуация с вузовскими учебниками – их не только мало, но зачастую там старая информация.

Например, в медицинских вузах – не обновленные, старые учебники, нехватка дополнительной литературы, и преподаватели, студенты вынуждены читать специализированную литературу на русском и английском языках. Особенно сложно с биологией на казахском языке – мало учебников и дополнительной литературы, проблема с терминологией, преподавателями и др.

Большинство старых советских учебников было ликвидировано в первые годы независимости. В настоящее время для студентов вузов издаются не полные учебники, а десятки тонких брошюр. Научной ли-

тературы, без которой обучение в вузах становится профанацией, на казахском языке очень мало. Когда в технических институтах возникает потребность в учебниках, их «списывают» с российских и сохранившихся советских изданий, а потом переводят эти «новые» учебники на казахский язык.

И в самом деле, трудно представить в такой ситуации переход на латиницу, когда даже на нынешней графике – дефицит или отсутствие научной литературы..

**ПЕРЕСМОТРЕТЬ
ФИНАНСИРОВАНИЕ
В ЯЗЫКОВОЙ СФЕРЕ**

Надо признать, что проблема терминов и учебников идет с советских времен и до сих пор не решена. Достаточно сказать, что за годы независимости не разработана даже научная концепция языковой реформы, не выделяется финансирование на основную проблему казахского языка: создание национальной терминологии, пересмотр советских принципов заимствования в казахском языке и создание казахских вариантов вместо заимствований из русского языка (русских слов) и т.д.

В каждой отрасли должны быть компетентные казахоязычные специалисты, которые должны разработать отраслевые термины не на общественных началах, а с оплатой труда. Лишь после этого термины изучаются лингвистами и выпускаются словари. Нужны специалисты, не только филологи, но и историки, востоковеды, юристы, математики, химики и т.д. для совместной разработки современного научного казахского языка – их нужно подготовить и достойно оплатить их труд.

Раньше Терминологическая комиссия работала на общественных началах и собиралась раз в 2-3 месяца. А сейчас, оказывается, у нас не работают группы специалистов по отраслевым терминам – нет организации их работы и финансирования. То есть нет работы по терминологии.

В XXI веке без терминологии язык не развивается, это аксиома, которая действует во всех языках. У нас же без ее решения хотят менять графику.

Пришло время пересмотреть механизм финансирования в языковой сфере и ее структуру – надо выделять деньги для работы Терминологической комиссии, перевода научной литературы, написания и выпуска учебников, специализированной литературы.

И для решения основной проблемы казахского языка необходимо открытие Института терминов или Института социальной лингвистики, Института перевода, чтобы создать национальную терминологию, выпускать научную литературу, пересмотреть советские принципы заимствования в казахском языке и создать казахские варианты вместо заимствований из русского языка (русских слов) и т.д.

P.S. Проблема сыновей Мурата Кабылбаева благополучно разрешилась – его пост в facebook, опубликованный 30 августа, вызвал положительную реакцию со стороны руководства Управления образования области и колледжа. Об этом Кабылбаев сообщил в facebook 31 августа: «Дети будут учиться на том языке, на котором учились в школе, то есть группы разделят, в колледже есть для этого все условия и преподавательский состав, учебные пособия, оборудование».

ҚР Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашақ» бағдарламасының аясында дәл қазіргі таңда еліміз бойынша 1199 стипендиат шетелде білімін жетілдіріп жүр. Солардың бірі – «Дарын» сыйлығының иегері, бірнеше кітаптың авторы, көпбалалы ана Назира Байырбек. АҚШ-тың Нью-Йорк қаласында тіл білімі курсынан өтіп жүрген белгілі журналиспен тілдесудің сәті түскен еді.

– «Болашақ» бағдарламасы бойынша білім алу үшін сынақ тапсырған сәтте әлдебір қобалжу сезімі болған жоқ па?

– «Болашақ» бағдарламасы бойынша сынақтан өтерде мемлекеттік комиссия «Бес баласымен барып, қалай оқиды?» деп қабылдамай қоя ма деген қорқыныш болғаны рас. Өйткені, біздің замандастарымыздың дені бес бала тұрмақ, бір-екі бала сүйгеннен кейін, арманынан қол үзіп, үмітсіздікке бой алдырып, өз-өздеріне «балаларымды жетілдірсем болды» деген шектеу қойып тастайды. Бірақ осы күнге дейін бірнеше кітап жазып, қазақ журналистикасындағы қызметімді абыроймен алып жүруге кедергі келтірмеген балаларым, оқуыма қолбайлау болмайтын шығар деп ойладым. Аллаға шүкір, сол үмітім ақталды.

– Сынан сүрінбей өту үшін ағылшын тілін жетік білу қажет екені белгілі. Осы тілді игеру барысында қиындық тездесті ме?

– Ағылшын тілін меңгеру аса қиындық туғызды дей алмаймын. Меніңше, кез-келген істі бастағанда алдымызға қысқа мерзімді нақты мақсат қоюмыз керек. Мәселен, «мен екі-үш айда ағылшын тілін игеріп, оқуға түсемін» немесе «ағылшын тілін меңгеріп, жұмысқа тұрамын» деген сияқты. Себебі, мұндай мақсат адамға күш беріп, ынталандырып отырады. Ең бастысы – ағылшын тілінің қажеттігін түсіну және оны жақсы көріп оқу. Сонда ғана ол сіздің бойыңызға тезірек сіңеді. Кез-келген нәрсені білуден іске қаншалықты ықпаласыз дегеніңізге байланысты. Кез келген істі игеруге ересен ынтамен кіріссеңіз, оның өз құпия сырлары ашыла бастайды. Менің шет тілін қысқа мерзімде үйренуіме осындай дүниелер ықпал етті.

– Ағылшын тілінің өзге тілдерден ерекшелігі бар шығар?

– Ағылшын тілі – басқа тілдерге қарағанда өте оңай тіл. Өйткені, мұнда жұрнақ, жалғау дегендер мүлде аз. Етістіктің бір ғана формасы барлық жерде қолданыла береді. Аса қатты өзгеріске ұшырамайды. Ағылшын тілінде белгілі қағидаларға бағынбайтын бірнеше «қисық» етістіктер бар. Мұнда сөзжасам өзгеше. Бір сөздің түбірін жетік білсеңіз, оны ары қарай құбылтып, әртүрлі жағдайда қолдана бересіз. Осыдан да болар, ағылшын тілін меңгеру аса қатты қиындық туғызбайды. Сонымен қатар, бүгінгідей ғаламтордың дамыған дәуірінде түрлі әлеуметтік желілердің де тіл үйренуге ықпалы зор.

– Өзіңіз, білім алған Нью-Йорктегі Тіл үйрету орталығында қазақстандықтар көп болды ма? Жалпы шетелдіктердің біздің қандастарымыз туралы ой-пікірі қандай?

– Тіл оқыту орталығында жар-

Назира БАЙЫРБЕК:

«БОЛАШАҚ» ТҮЛЕКТЕРІНІҢ ЕЛ ДАМУЫНА ҚОСАР ҮЛЕСІ ЗОР...

ты жылдай білім алдым. Дәл мен оқыған орталықта біздің елдің екі азаматы оқыды. Біреуі бітіріп кетті, екіншісі менімен бірге оқыды. Сонда бізге сабақ берген кәріс мұғалім: «Араларыңызда кім IELTS тапсырады?» деп сұрайтын. Өйткені, тіл оқуға келгендердің барлығы бірдей IELTS тапсырмайды. Ал біз Америка Құрама Штаттарының жоғары оқу орындарында магистратурада оқу үшін, IELTS тапсыратынымызды жеткіздім. Әлгі ұстазымыз шамамен қанша балл алуды көздеп отырғанымызды да білгісі келетінін айтты. Мен 7,5 балл қажет едім. Салыстырмалы түрде бұл жоғары баллдардың бірі. «Не үшін?» деп мұғаліміміз біздің өзімізге жоғары талап қоюымыздың сырына үңіле түсті. Сонда мен де тосылмастан: «Мен Американың ең мықты оқу орындарының біріне түскім келеді. Өйткені, еліміздің бізге артқан зор үмітін ақтауға тиіспін» – дедім.

Бізді зер салып, тыңдап отырған мұғаліміміз: «Біздің орталыққа білім алуға қазақ жастары көп келе бермейді. Бірақ арагидік келіп дәріс алатын қазақ

студенттерінің дені жоғары балл алуға ұмтылады. Ең қызығы – солардың барлығы дерлік сол айтқан баллына қол жеткізіп жатады» – деді танданысын жасырмай.

Бұл сөзді естіп, кеудемді мастаныш сезімі кернеді. Қазақ жастарының бойынан намысшылдық, талапшылдық сынды қасиеттерді шетелдік ұстаздардың байқап, оны өзгелерге үлгі етіп айтуы – мерейімді өсіріп тастады.

– Шетелде білім алу сізге не ұқтырды?

– Біздің қазақтың бойында сыртқа шыға алмай, буырқанып жатқан қабілет бар. Біз соны шығара алсақ, бұдан да мықты ел боламыз» – деп IT маманы Тимур Бектұровтың айтқаны бар еді. Сол айтпақшы, көпшілігіміз бойымыздағы ұлттық тәрбиеміздің әсерінен, отаршылдық сана орныққан елде өскендігіміздің салдарынан, айналамызға жалтақтап, қоғам көзқарасын аңдап сөйлейміз. Шындығында, біз көп жағынан өзімізге шектеу қойып тастаған сияқтымыз.

Иә, біз өзімізді егемен елдің

еркін ойлы азаматтарымыз деп ауыз толтырып айтамыз. Бірақ біздің еркіндігіміз шектеулі. Бұл өз кезегінде біздің, жігерімізді танытып, серпіліп дамуымызға кедергісін келтіріп келе жатыр. Мен мұны шетелге шыққаннан кейін, өз елімізді өзгелермен салыстыру арқылы ғана түсіндім. Біздің елімізге, ұлттық ерекшелігімізді сақтай отырып, әлде де көп дамуға болады. Өкінішке орай, біз өзімізді тар шекараның аясына қамап қойып, алға жылжи алмай келе жатқан сияқтымыз. Бұл тұрғыда шетелде білімін жетілдіріп келген болашақ тексер елімізге ықпал етеді деп есімнен шығады.

– Сөзіңіз аузыңызда, болашақтың Қазақ елі қоғамына тың серпін беруі үшін бұл бағыттағы жұмыстарды әлде де жандандыра түсу қажет шығар...

– Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевқа «Болашақ» бағдар-

«Болашақтың» беріп отырған мүмкіндігін пайдаланыңыздар дегім келеді.

– Сіздің көп балалы ана екеніңізді білеміз. Балаларыңызға өзге ортаға үйренісу, шет тілінде білім алу оңайға соқпаған болар...

– «Болашақ» бағдарламасының маған берген үлкен мүмкіндігі – өзіммен бірге балаларымның да Америка Құрама Штаттарында ағылшын тілінде білім алуға қол жеткізгені. Осы тұста Америкада балаларыммен бірге оқу маған қиындық емес, стимул беріп отырғанын айтқым келеді. Мұнда оқушылардың оқу-құралы түрлі үйірмелері барлығы да тегін. Жалпы айтқанда, барлық оқушыларға қолайлы жағдай жасалған.

Балаларымның өзге ортаға үйренуі де аса қатты қиындық туғызды дей алмаймын. Өйткені біз елде жүргенде ғаламтор желісі арқылы АҚШ туралы көптеген мәліметтерге қанық болдық. Бұл жақтағы жағдайдың қандай екендігін алдын ала біліп келдік.

Сондай-ақ, Қазақстанда тұрғанда баспанамыз болмағандықтан, көшіп қонып көп жүрдік. Алматыда да, Нұр-Сұлтанда да тұрдық. Қаншама мектептен ауыстырдық. Сондықтан балаларымыздың әртүрлі ортаға бейімделу қабілеті жетілген.

– Болашақтың туралы қандай пікірді жиі естисіз?

– Дәл қазіргі таңда Америкадағы өзімнің көрген-білген дүниелерімнен түйген ойымды, ондағы қазақ қоғамына керек-ау деген ақпараттарды әлеуметтік желілерде жариялап жүрмін. Кейде Америкадағы жағдайды жазған кезде Қазақстанмен салыстырып жазылғандай әсер қалдыратыны рас. Біреуден бірден үйрену үшін алдымен ол өзінде бар ма, жоқ па екеншеп қарайсың... «Менің қай жерім кем боп тұр?» деп салыстыруға тура келетін жағдайлар болады. Осыны кейбір оқырмандарым, өкінішке орай, теріс түсініп жатады. «Болашақпен» шетелде өзіңнің ақшасына оқып жүріп, өз еліңізді неге сынап жатырсыз?» деген сарындағы реніштерді де байқап қаламын. Осы тұста «Болашақтың» талабында: «Сен шетелге оқуға түскеннен кейін еліңдегі кемшіліктердің бәріне көз жұмып кара, биліктің тек ғана жақсы жақтарын айтып, ғана құлдық ұрып жүр» деген талап жоқ. Егер ондай шарт қойылған болса, оқуға мүлде түспейтін едім. Менің мақсатым – шетелге келіп, үйреніп жатқан дүниелерімді, өз отандастарыма жеткізу. Өйткені, мұнда біздің көзқарасымыздың кенеюіне, дамуымызға ықпал ететін жәйттер өте көп. Сондықтан, көпшілік қауым «Болашақ» бағдарламасы бойынша оқитын студенттерге қапастағы адамдар сияқты қарамаса екен. Керісінше қайта сыртта оқыған адамдар, ерік-жігері мен күш қайратын мүмкіндігінше еліміздің дамуына жұмсап, пайдалы нәрселерді сырттан таси беру керек. Ақпарат, көзқарас, идея сынды елге пайдасы тиетін дүние ала келсе, оның өзі еліміздің өркендеуіне қосылған тамшыдай болса да үлес.

– Әңгімеңізге рахмет! Туған елге аман есен оралып, халқыңызға қалтқысыз қызмет ете беріңіз!

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев өзінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласының XXI ғасырдағы ұлттық сана туралы тарауында: «Күллі жер жүзі біздің көз алдымызда өзгеруде. Әлемде бағыты әлі бұлыңғыр, жаңа тарихи кезең басталды. Күн санап өзгеріп жатқан дүбірлі дүниеде сана-сезіміміз бен дүниетанымымызға әбден сіңіп қалған таптаурын қағидалардан арылмасақ, көш басындағы елдермен тереземізді теңеп, иық түйістіру мүмкін емес. Өзгеру үшін өзімізді мықтап қолға алып, заман ағымына икемделу арқылы жаңа дәуірдің жағымды жақтарын бойға сіңіруіміз керек» деді. Ал жаңа заманның қазағы өзгерді ме? Мақала авторы өзінің кейіпкері, белгілі бүркітші Тілеуғабыл Есенбекұлының ойы арқылы осы сауалдың жауабын іздеп, ақиқат сырына үңіледі.

ЖАҢА ЗАМАННЫҢ ҚАЗАҒЫ ӨЗГЕРДІ МЕ?

Өзі, әр нәрсенің ыңғайы болатыны рас. Ақыры, талайдан мазасы кеткендей қаншалықты іштей тықыршыса да, түрлі шаруалардан босай алмай, бір мезгіл қырға шығып, сейіл құрып қайтудың сәті енді ғана түскендей екен. Ескі әдетпен тез жиналды. Жастайынан дала кезіп аң қағып дағдыланған саяткер адамға ықшам киініп, керек-жарағын ықтияттап алу неге тұрады, кездің арасында лып еткізіп жедел ерттей қойған.

Ұсақ-түйек бұйымдарын қанжығаға байлап жатқанында анайдан екі жігіт даурыға дауыстап өтті: — Асса-лау-маға-алейкумм, ағ-ға!

— Уағалейкумм! — Оларға аңтарыла бұрылып бас изеп, тіпті, қолын көтеріп ишарат жасайды.

Осындағы малшы жігіттер. Таң атпастан қызып алған секілді. Қиқаң-қиқаң етеді. Берекесіздеу, даракылау адамдар. Қалт етсе осылай «көңіл көтеруге» ыңғайланып тұрады. Бірақ қожайынның аса аңғарымпаз, сұңғыла адам екенін қайдан ескеріп жатсын, барынша «тәртіпті» көрініп, өздерінің ішуге үйірліктерін жасырған болады.

Тәкен Әлімқұловтың бір әңгімесінде суреттелетін болуы керек, көз алдына жотада жүзі күрөнітіп әлденені ойлап тұрған Абайға аттарын борбайлата сабаллап, ауылға құйғытып кірген төрт-бес жігіт: — Ассалаумағалейкумм, Абай аға! — деп дабырлап, қосарласа сәлем беретін көрінісі келе қалды.

Қос қолын кең шапанының ішінен артына қарай айқастырып, мойны күжірейіп жақтырмай қараған хакім екі ауылдың арасына кезек жортып, бос далақтап жүрген әлгі есерсоқтардың сәлемін алмайды. Қайдан алсын, ел аман, жұрт тынышта есі түзу адам ауылға шауып кіре ме енді!

Мырс етіп күлді. Одан соң ақырын күрсініп те қойды. Анау жігіттер де Абай тұсындағы сол бір әумесерлерден аумайтын еді. Бірақ әрекеттерін ұнатпаса да амандасу — парыз. Қалыптасқан салт. Бұл бауырларының әлгіндей әдеті шымбайға бататыны да рас. Көпшілігінің кейпі әлі осы. Күрсінбей қайтерсің. Өз қолыңды өзің кесе де алмайсың және.

***

Көз алдына «Қыран бүркіт не алмайды, салса баптап» деп толғайтын дана Абайдың кескіні келді. Оның заманынан беріде талай нәрсе адам танымастай өзгеріп кетті ғой. Ал сонау орта ғасырлардағы сән-салтанатты тұрмыс Абай дәуіріне жеткенше де тоз-тоз болып күйреп кеткен секілді. Бұл қазақ осы кезең аралықтарында не көрмеді дейсіз. Патшалық Ресейдің үш жүз жыл билегенін, бастан

екенін, көз алдына манағы сәлем бергіш дәлдің жігіттердің кеспірі сап ете қалды.

Құдай-ау, шынында да, соларды сонша мәнжубастық, кеңкелестік күйге түсіре беретін не нәрсе? Қайда сонау өрлік қасиет? «Жаным — арымның садағасы» дейтін баяғы ата-бабанның намысқойлық қасиеті қайда кеткен? Сөйтіп жүріп өздері шетінен әңгі. Бұралқы сөзге келгенде ыржалақтап, алдыға жан

де баршылық. Бірақ көпшілік жамағаттың сен соққандай әлі сансырап жүргені өтірік емес.

Біздегі ең бір жаман әдет шығар — өз сәтсіздігімізді ылғи біреуден көреміз. Істің мәніне бойлап, толғанып жатпаймыз. Әлденеден жолымыз болмаса, сырттан долбарлап, айдаладағы біреулерді жазғырып отырамыз. Және «қазақтың өзге жұрттан сөзі ұзын» — ел дербестік алғалы арада жиырма жыл өтсе

тын сияқты. (Әсілі, бұл кеселдің де өзіндік әлеуметтік «пайдасы» бар екені де жасырын емес. Ата-ана, бала-шаға, туған-туыстың алдындағы жауапкершіліктен «құтқаратын» ең онтайлы сылтау. Жок! Не істейсің енді. Жокқа жүйрік жетпейді. Сөйтіп қор болып жүрмін. Қол қысқа. Әйтпесе тау қопарып, айды аспаннан шығарар ейді деген бұл нағыз сарлақ. Ақиқатын көрінісі емес пе. Иә, барып тұрған жетесіздік қой). Сөйтіп өмірі өтсе өкінбейтін секілді. Ал тәшке тартуға барады! Арланбайды бұған.

Ауылдағы бостардың да көбі сайдауыттай-ақ жігіттер. Сана бұрмелесің түрсе. Қайрап отырып түнілесің. Түске дейін жүреді. Боқтасып. Ал түстен кейін арақ ішіп, ләйліп бара жатқанын көресің. Бұл да бір дерт.

Қазір мектеп бітіріп жоғары оқу орындарына түсіп жатқан балалар көз қуантады. Көпшілігі ақылы жүйе арқылы оқып жүр. Дегенмен, бір өкініштісі, бұлардың да дені мандықты бүгінгі кезең талабына сай таңдай бермейтін секілденеді. Бәрі дерлік әлі күнге дейін шұбырып, тек заңгерлікке ғана барады. Қазақтың әуелден қалмай келе жатқан билікқұмарлыққа, мансапқойлыққа құштарлығының көрінісі де аяқталды. Бітіреді, әйтеуір. Бәтуасыз-тұрлаусыз, ырың-жырың тіршілік деген сол. Бас-басына лайықты қызмет орны табыла бере ме. Сол сияқты педагогикалық университеттерді тәмамдаған қыз-жігіттердің де түгел дерлігі өз салалары бойынша жұмысқа беттемей, айнып шығады. (Жалғыз мұғалімдік қана болса бір сәрі, бүгінде диплом алған жастардың дені өздері оқып шыққан өзге де кәсіби бағыттан мүлде бас тартып, басқа салаға қызығатын жәйттер жиі кездеседі). Мұндай қатынас та қоғамдағы көптеген келенсіздікке бастайтын түсінікті. Бұл кереғарлық та Тілеуғабылды мазалаудай-ақ мазалайды. Осындай құбылыстардың зиянын тілі жеткен жерде айтып та, баспасөз беттерінде жазып та жүр.

Асқақ сөзге құмарлықтан немесе телпек жылтындатуға әуестіктен де емес. Халықтың ертеңіне араңдағандықтан. Иә, кейінде араңдағандықтан калып жүретін ұлттық мүдде мәселесін бостекі нәрсе дей алмайсың. Жас мемлекеттің түпкілікті мақсат-мұратын диттеу, сайып келгенде, ғасырлар бойы сансыраған елдің келешек тағдырына жанашырлықтан туындайды. Арғы жағын оқзамай-ақ, ылғи үргін-сүргінмен өткен бертіңгі төрт-бес жүз жылғы кеткен есені қайтарып, еңсе түзеу бағытындағы жауапкершілік тықыршытады. Жан-жақтан анталап, сәт сайын түтіп жеп қоядан тайынбай отырған алпауыт елдермен терезе теңестіру қажеттігі өз алдына, қолдағы бардан айрылып қалмауды қарастырудың өзі — үлкен сын. Алды-артынды аңдап, әлемдік кеністіктің тіршілік ырғағына ілесіп отырмасаң жем болып кетуің оп-оңай сияқты.

Иә, «Есі кірген ел ескісін іздейді» демекші, мемлекет тағдырына бей-жай қарамайтын ұлтжанды заматтардың арқаында кейінде талай тарихи мұра жинақталды. Ол да бір қуаныш екен. Ұрпақ халықтың сән-салтанатты ғұмыры мен небір алағай дәуірлерде бастан өткерген қасырет сырын да жіті түйсінуге тиісті. Кешегінді саралап, болашаққа бағдар жасай білгенін жөн. Әйтпесе іргесі нық ел болуын екіталай.

салмайды. Әсіресе, «өңешті жібітіп» алған сәттерінде. Ал бір дәуірлеп алса, Сырдың суы сирағынан келмей дарақыланып, әлденені сындырып-бүлдіріп, күйдіріп-өртеп біткенінше тоқтатуың қиын. Отанына, отбасына пайдалы, манайына жағымды, сүйкімді іске бұрса қуанасың ғой. Жок. Ылғи бір кері кету. Түңілдіру. Ренжімей қайтерсің. «Өзінде ой жоқ, басында ми жоқ ақылсыз, керден, наданның»...

Алла жаратқанда қазақты екінші сортты халық етіп жаратпаған шығар. Иә, алаш жұрты қай жағынан алсаң да әлемдегі күллі елмен бірдей. Қайта, тіпті, кейбір ұлттық салт-дәстүрлеріне сәйкес айрықша алғылығымен ерекшеленетін қауым. Жағымалық атаулыны қағып алып, сіңіре қоятын өте жас, дарынды халық саналады. Бірақ дәл қазіргі кейбір пұшайман халіне қарасаң, әлі де сол кейінгі қатардағы жұрт екенінді мойындамасқа лажын жоқ. Шымбайыңа қанша батса да, шындығы осы.

Әлбетте, шұқшиып іздей берсең, рухани тоқыраудың әртүрлі әлеуметтік-психологиялық себептері көп қой. Қатпары терең. Бәрібір, көрінген сәтсіздікті сылтау қылып жунжи беру кімге абырой әперсін. Серпілу қажет емес пе. Баяғыда қораға қамап баққан қасқырға бостандық берген кезде, ол байғұс алды-арқа қарамай зымырап тауға қашудың орнына абдырап, құйрығын қысқан күйі қайта айналып келіп үйреншікті күресіне тығыла береді деуші еді. Кей ағайынның тірлігін көргенде үнемі осынау көрініс есіне түседі. Қазір ойы ойнауға мүмкіншілігі бар. Талпынып, қалаған кәсібінді тауып, жеке тірлігінді қүйтеуге де жағдай жеткілікті. Етек-жеңді жиып, елге ие болатын жағдайға жеткен сияқтымыз. Кей туысқан осыны әлі күнге дейін сезінбейді-ау. Сөз жоқ, көпке топырақ шаша алмайсың. Ел ішінде өз қотырын өзі қасып, жағдайларын түзеп алғандар да, қайтсем ұл-қызымды ешкімнен кем қылмай, адам қатарына қосыла деп тынбай тырбанып жүргендер

де, бала-шағаның қамын жеудің орнына күні бүгінге дейін жиі басын сындырмай, қоғамдағы әлеуметтік қайшылықтарға «өкпелеп», кіжінумен таң атырып келе жатқан туыстар таңыркатады. Ал, күйбендеп тіршілік жасап, қалаға келген бозбас жастардың дені базарлар мен вокзалдарда тәшке тартып жүр. Соны ерлік көреді. «Жол! Жол, жол! Қаш! Қаш! Қаш!»...

Тар қуыстарда қол арбаларын сүйретіп, дедектеп келе жатқанда өздерін дүниенің тұтқасын ұстағандай сезінетін болуы керек. Тіпті, екіленіп әңгірлеп бергенде, арбадағы ауыр жүктің екпінімен кездескеннің бәрін таптап, жазым келіп жүрмес пе екен деп сезкенесің. Ай, қайран өмір-ай, сондай сәттерде бұлардың бойында да анау ата-бабаның өрлік, асқақтық мінездері атойлап көтерілуге талпынатын сияқты, жолдағысын қырып-жойып жібере жаздайды пәтшағарлар.

Шындығында, бұлар да қайбір жетісіп жүреді дейсіз. Көкейдегі қыжыл бәрібір тыншытпайды. Өз өмірлеріне бәрібір наразы. Сәл босаған шақтарда күж-күж етеді: «Біздің тәшке тартып жүрісіміз мынау. Бәленше болса банкіде істейді. Түгенше — кәсіпкер!» деп. Өй, сен неге істемейсің соны?! Кім кедергі жасап отыр, кім қолыңнан қағып жатыр?

Кейде беттеріне айтып та тастайды. Қайсыбір ата сақалы аузына түскен үлкендері де үйде отырып алып: «Ой, бізді анау құртып жатыр, мынау құртып жатыр» деп қыжыртады. Жастарға беретін жөн тәрбиесі жок. Қазір газет-журналдарда не көп — жұмысқа шақыру көп. Токарлыққа, электр дәнекерлеушілігіне, кран машинистігіне... Шаштараздыққа, аспаздыққа, қыз-келіншектердің тырнағын бояйтын кәсіптерге шақырады. Мына бауырлар аттап баспайды соның біріне. Тиімді істі үйренуге де құлықсыз. Намыс көреді. Бірақ жұмыс жоқ деп зар жылауға мәш. Тегінде, «жок, жок» деп күңіренуден рахат таба-

Үш жүз миллионнан аса халқы бар, бір кездегі әлем бойынша алып мемлекеттердің бірінен саналған КСРО кезеңінде Социалистік Еңбек Ері мен «Батыр Ана» атағын қатар алған үш-ақ адам болған екен. Сол үш ананың бірі – Сыр елінің атақты кұришісі, 11 баланың анасы, 37 немеренің, 49 шөберенің әжесі болған анамыз – Сәлима Жұмабекқызы болатын. Қазақ елінде «Ғасырдың батыр анасы» атағын алғаш алған да Сәлима Жұмабекова. Аяулы анамыз тірі болғанда осы жылғы 25 тамызда 85 жасқа келер еді. Бақилық болғанына бес айдың жүзі болыпты. Рухын Алла Тағалаға аманаттап, жаны жанната болғай дейміз соңында қалған ұрпақтары.

ҒАСЫРДЫҢ батыр анасы

Сәлима Жұмабекқызы 1935 жылы, 25-тамызда Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, «Ақжар» кеңшарында жұмысшы отбасында дүниеге келген. Әкесі Жұмабек Өсербайұлы мен анасы Ақсалы Баймаханқызы орта шаруа деңгейінде күн кешкен қарапайым жандар. Әкесі Жұмабек елдің балаларын өз әлауқатына қарамастан оқытып, сауаттарын ашқан, ескіше сауатты кісі болса, анасы Ақсалы өте қайратты, жігерлі, рухы таза қайырымды кісі болған. Сәлиманың арғы атасы Әлібай ахун, бергі атасы Қашқынбай, Қабылан батырлар, яғни, тектінің тұяғы.

Әкесі Жұмабек Ұлы Отан соғысына қатысып, майдан даласында ерлікпен қаза табады. Отбасында анасы, Ақсалы, апасы Жәмила, інісі Жаухарбек қалады. Сол кездегі тұрмыстың күнкөрістің ауыр азабын тартып, балалық өмірінің қызығын көрмей өседі. Жастайынан жетімдіктің ауыр жүгін арқалаған қаршадай қыз анасы мен апасына көмек бәсіп, быны қатпай жатып масақ теріп, сиыр бағып, сауыншы болып, жастайынан еңбекке араласады. «Ақжар» кеңшарындағы «Бес там» мектебінде 1942-1950 жылдар аралығында 8 жылдық білім алған. Жастығына қарамастан, өмірге икем, еңбекшіл болып өседі. 1953-1959 жылдары «Ақжар» кеңшарында әртүрлі жұмыс істеп, кейіннен «Ленин» кеңшарына (қазіргі Тұрмағамбет ауылы) Ноғай Дәулетов деген механизатор жігітке тұрмысқа шығып, көшіп барады.

1953 жылы өмірлік жары Ноғаймен бас қосқан соң, оның өмірі мен бүкіл еңбек жолы Тұрмағамбет ауылымен тікелей байланысты болды. Шаруашылықта құрылысшы болып жүріп, 1964 жылы атақты дихан, елімізде «күріш атасы» атанған Ыбырай Жақаевтың бүкіл облыс жастарына үндеу тастап, оларды күріш егуді қолға алуға шақыруын қолдап, күрішші болуға біржола бекінеді. Қиын шаруа болса да, алған бағытынан қайтпайтын Сәлима анамыз осы жолды тандап, сол жылдары бітіп күріш еңбегі болып өседі. 1966 жылы ауыл шаруашылығындағы үздік табыстары үшін «Күрмет белгісі» орденімен марапатталады. Сәлима Жұмабекқызының ұйымдастырушылық, адам жа-

нын түсініп, тіл табыса білетін қабілеті бар екендігін бағалаған ауыл тұрғындары сенім білдіріп, 1967 жылы Дауылкөл ауылдық Кеңесінің төрайымы етіп сайлайды. Осы лауазымда бес жыл қызмет істеп, ауыл мәдениетін дамытып, тұрғындардың тұрмысын көтеруге өз үлесін қосады. 1971 жылы сол кездер шаруашылық, ұйымдастыру сияқты барлық мәселені жеке ұйғарымы бойынша шешетін аудандық партия комитетінің бюросына арыз беріп, өзін егіншілік саласына күрішші етіп жіберуді сұрайды. Қайтадан диканшылық кетпенін ұстаған анамыз еңбекке бұрынғыдан да құлшына кіріседі. 1971-1973 жылдары егістіктен жоғары өнім алып, облыс, республика көлемінде аты белгілі бола бастайды. Сол төккен тері, адал еңбегі жоғары бағаланып, «Ленин» орденімен марапатталады. Осы жылы еңбектегі ерен ерлігіне қоса он бір бала тәрбиелеп өсірген Батыр ананың «Алтын жұлдызын» қоса таққан еді.

Сол жылдары өзіне бекітілген 20 гектар жерден кем дегенде 106 центнерден өнім жинап, облыста «100 центнершілер» қозғалысын бастайды. Бұл бүкіл ауданда күрішші жастардың қатары көбейе түсуіне игі әсер еткен бастама болды. 1974 жылдан өзіне бекітілген күріш егісінің әр гектарынан 118 центнерден өнім жинап, жоғары көрсеткіштерге қол жеткізеді. Өкінішке орай, 1977 жылы күріштікке су жіберу науқаны кезінде жолдасы Ноғай қайғылы қазаға ұшырайды, он бір баламен жесір қалады. Үлкен бір отбасының жалғыз асыраушысы Сәлима Жұмабекқызы тағдыр тауқыметіне мойымай, керісінше қайсарлықпен еңбек ете білді. Көктем, жаз, күз бойы күріш өсірсе, қыста сиыр фермасында мал бақты. Жыл он екі

ай бойы ауылдың жұмысына жегіліп, қарап отырмады.

Кеңестік кезеңде түрлі тың бастамалар жарияланып, оны бүкіл ел болып қызу қолдайтын жақсы үрдіс болатын. Әсіресе комсомол жастар арасында белсенділік жоғары еді. Сәлима Жұмабекова да 1978 жылы 5 адамнан құрылған комсомол-жастар бригадасына жетекшілік етті. Өзінің бұл саладағы мол тәжірибесін жастарға үйретіп, оларды еңбек жолына баулыды. Келесі жылы өзі де тағы бір тың бастама көтеріп, облыста бірінші болып отбасылық брига-да құрды, оған өзінің екі баласы мүше болды.

Әрине, Сәлима Жұмабекқызының ерен еңбегі мен қоғамдық белсенділігі аудан, облыс басшылығы тарапынан байқалмай қалған жоқ. Аудан тұрғындары оған үлкен сенім артып, 1979 жылы Мәскеу қаласында өтетін КСРО Жоғары Кеңесінің депутаттығына сайлады. Сонымен қатар одан кейін де ҚазКСР ХІІІ-ХІV съездерінің және КСРО-ның 26 съезінің делегаты болып, республикалық және одақтық дәрежедегі үлкен форумдарға қатысты. КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1980 жылғы 4 наурыздағы Жарлығымен Жұмабекова Сәлимаға Социалистік Еңбек Ері атағы берілді. Бұл еңбектегі ерен еңбегі үшін берілетін одақтық дәрежедегі ең жоғары марапат болатын.

1981 жылы тағы бір қайғылы жағдай – кенже баласы Алғабек қатты наукастанып қайтыс болады. Тағдырдан тағы да ауыр соққы алғанмен, өз жан жарасын еңбекпен емдеген анамыз тынымсыз жұмысын бір тоқтатып көрген емес. Күн-түнге қарамай уақытының басым бөлігін егістікте өткізетін Сәлима

Жұмабекқызы 1982-1984 жылдары әр гектардан жоғары өнім жинап, оның есімі республикалық, облыстық «Алтын кітаптарына» енгізілді.

Сәлима анамыз негізгі жұмысымен қатар қоғамдық істерден де тыс қалмады. Ауылдағы өтетін іс-шаралардың басы-қасында жүрді. Ұрпақ тәрбиесіне байланысты ауыл орталығындағы мектептен тұрақты байланыста болды. «Мұндай атақ – данққа ие болуым өзімнің еңбексүйгіштігім, адал маңдай терімнің жемісі болар. Сонымен бірге қасиетті Тұрмағамбет ауылының киелі топырағы, елдің бірлігі, сыйластықтары, ірі тұлғалар бастап кеткен жолының шапағаты деп білемін», – деп ағынан жарылатын көпшілік алдында батыр ана. 1983 жылы Кеңестік Одағының Азия және Африка елдерімен ынтымақтастық комитетінің мүшесі болып сайланды. 1986 жылы зейнеткерлікке шығып, одан

*Сәлима ана, Сәлима ана,
Көңіліңіз таза мақта.
Сәлима ана, Сәлима ана,
Ұрпақтарыңмен бір мәңгі жаса.*

*Жылдың басы – көктемінде,
Күн ойнаған кетпенінде.
Маңдай терін мың төккен-ді,
Мол өнімге жеткенінде.*

*Оңнан туып қазақ айың,
Орындалсын барлық ойың.
Анамызға айтар тілек,
Құтты болсын мерей тойың.*

Бір мерейтойында облыстағы белгілі кәсіпкерлер арнайы шақырып, батыр анамен кездесу өткізді. Оның қиындыққа толы өмір жолы туралы еңбегін тыңдап, өздеріне ғибратты сабақ алған кәсіпкерлер ана-ма автокөлік тарту еткені бар. Осы отырысқа қатысқан облыс басшылары «Сіз еңбектің шыңын бағындырып ерен еңбектің үлгісін көрсеттіңіз. Сыр өңірінің мақтанышына айналып, өмір және еңбек жолыңыздағы жеңістеріңіз бен жетістіктеріңізді бүгінгі ұрпаққа үлгі етіп келеміз. Алғашқы тың игеруден бастап, одан кейінгі кезеңінде республикамыздың қоймасына құйылған миллиард пұт астыққа Сіздің де қосқан үлесіңіз зор болды», – деген ұластың. Бұл батыр анаға берілген әділ баға болатын. 2000 жылы Сәлима Жұмабекқызы Жұмабекова Елбасының жарлығымен «Ғасырдың Батыр Анасы» атағына ие болды. Мұндай атақты бұрын-ақ елімізде ешкім алмаған-ды. Сонымен қатар Сәлима Жұмабекова – Қызылорда, Қармақшы қалаларының құрметті азаматы.

Біздің асыл анамыз еңбек ете жүріп, он баланы да тәрбиелеп, әр қайсысына арнаулы орта, жоғары білім алуларына аналық көмегін көрсетті. Адам ұрпағымен мың жасайды. Сәлима Жұмабекова мен Ноғай Дәулетовтан өрбіген ұрпақтар қазір бір қауым ел болып, әр салада қызмет істеп жүр. Орынбасары – Жосалы терминалында жетекші маман, Жарылқасын мен Бөігер – ұстаз, Әбілқасым – дәрігер, Жанағұл – заңгер, Алматы қаласының Әділет Департаментінің бас маманы, Ғаниы – кәсіпкер, Ләйләсы – «Қанағат-ҚС» ғылыми мәдениет орталығының директоры. Дәуіржаны – темір жол саласының маманы, Фатимасы – филология ғылымдарының докторы, профессор, қытай тілінің маманы. Ғалиясы – Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жетекші маманы.

Сәлима Жұмабекқызы Жұмабекова өмір жолында тәрбиелеп өсірген 10 баласынан тараған - 37 немереден - 48 шөбере сүйіп дүние салған батыр ана. Ғасырдың Батыр Анасы, Батыр Ана, Социалистік Еңбек Ері, Қызылорда облысының құрметті азаматы, атақты күрішші Сәлима ана 2020 жылғы 27 наурызда дүние салып, Қармақшы ауданына қарасты Тұрмағамбет ауылындағы әулеттік қорымға жерленді. Аңыз тұлға бақилыққа озғанымен бұл дүниедегі өнегесі ешқашан өшпек емес, оның жолын жалғастыратын жастар бар. Ғасыр ана, асыл ана, жаның жаннатта болғай!..

Ләйлә НОҒАЙҚЫЗЫ,
«Алтын алқа» белгісінің иегері

*Сыр күріші – байлық қандай,
Жүрегінде жыр тұнғандай.
Туған жердің ақ төсінен
Арман болып жаралғандай.*

*Қайырмасы:
Еңбек Ері – аты қалған,
Ұрпақтар өсіп тосар алдан.
Қос жұлдызды ана болып,
Қазағымыңның төрінен орын алған.*

Таяуда ғана қатерлі індет соғысында қаза болған көрнекті композитор, бір дәуірді әнімен әлдилеп өткен Кеңес Дүйсекеевті мемлекеттік сыйлыққа ұсыну туралы белгілі сатира сардары Көпен Әмірбек бастаған зиялылардың «Алматы» арнасындағы «Сәуле-ғұмыр» хабарында ұсыныс жасауы өте дұрыс! Біз бұл ұсынысты «Қазақ үні» сайтында жариялап едік, қолдағандар сәт сайын көбейіп жатыр. Осыған байланысты өмірден өтіп кеткен дарынды жазушы, мәдениеттанушы, сценарист Таласбек Әсемқұловтың жары Зира Наурызбаева: «Қайтыс болған адамға сыйлық бермейді. «Құнанбай» фильміне мемлекеттік сыйлық берілгенде, Таласбекті тізімге қосқызыбады» деген пікір жазды. Фейсбуктағы менің парақшамда.

КЕҢЕС ДҮЙСЕКЕЕВ

ҚАНДАЙ СЫЙЛЫҚҚА ДА ЛАЙЫҚТЫ ДАРАБОЗ

Ерекше дарындар үшін қатып қалған шартты бұзу да... ерекше шартқа жатады...

Иә, бұл өте өкінішті жағдай болған еді. «Құнанбай» фильмінің құндылығы — оның сүйегінде — қуатты сценарийінде. Біз «Қазақ үні» газеті мен сайтында «Таласбек Әсемқұловқа Мемлекеттік сыйлық берілуі керек»-деп мақала жариялағанбыз сол кезде. Мемсыйлық тізіміне қосуға Қазақстанның Халық әртісі, осы «Құнанбай» фильмін түсіргені үшін алған мемсыйлығымен екі рет мемлекеттік сыйлықтың иегері болған (елімізде тұңғыш рет болуы керек жаңылыспасам) Досхан Жолжақсыновтың да шамасы келмеді ғой деймін, қанша тырыса да...

Бірақ Мұқағали Мақатаев, Аскар Сүлейменов, Шәмші Қалдаяқов, Жүмекен Нәжімеденовтерге өмірден өткесін де берілді ғой мемлекеттік сыйлық.

Кеше Мемсыйлыққа ұсынылғандар тізімін қарағанда ең алдымен өзімізден бұрын іздегеніміз көрнекті композитор Кеңес Дүйсекеевтің есімі еді. Бірақ бұның алдындағы мерзімде Мемсыйлыққа түскендер араға бір кезек салмай қатарынан Мемсыйлыққа түсе алмайтынын ескеріп, аламанға қосыла алмағанын түсіндік. Кеңес Дүйсекеев менің білуімше, кемінде төрт рет ұсынылды. Бірақ ала алмады — яғни бермеді. Өзі ала алмай жатқан сыйлықты өзінің қолына су құя алмайтындар алып жатты. Бірақ біздің толқын жастық дәуренімізді әсем әндерімен тербетіп өткізген қазақтың біртуар композиторы Кеңес Дүйсекеев ала алмады. Мемлекеттік сыйлық беру комиссиясы жүйесі осылай болғандықтан ол мемлекеттік сыйлықты ала алмай өмірден өтіп кетті... Бірақ жазған бір әнін бір адам білмесе де, белгілі бір ауданнан, белгілі бір рудан болғаны үшін ғана бүгінде дүрілдеп, ойына келгенін істеп, аузына келгенін айтып, тіпті өзгені қазына қағып, шаңырағын көтерген мекемесін тартып алып жүргендер секілді талайлар Кеңес ағамыздың алдын орап, жолын кесіп, сыйлықты сыпырып алып кетіп жүрді...

Фейсбукке журналист Риза Әлмұқанова Кеңес Дүйсекеев туралы: «Конкурсқа 4 рет ұсынылды ғой. Мемсыйлық комиссиясында мүше болған бір кісі: «Дауыс беріп болған соң, бір-бірімізден кімге дауыс бергенін сұрадық, бәріміз Кеңеске дауыс берген екенбіз. Бірақ шешім жариялағанда, басқа адамның аты айтылды. Мұнда да саясат бар ғой», — деген. Қайтыс

болған адамға берілмейді деп, жауып тастауы мүмкін бұл ұсынысты. Мүмкіндік жасауды сұрау керек, егер әлгі айтқан адам шындықты айта алса, оның кім екенін айтайын. Сол күә ғой. Аруақтың алдында арылу үшін айтар ақиқатты»-деп жазды.

Иә, бұндай әңгімені біз де комиссия мүшелерінен талай естігенбіз.

Көзі тірі классик жазушымыз Тынымбай Нұрмағамбетов пен дарынды ақын Серік Ақсұңқарұлының талай рет мәреге

жетіп тұрып құлағанын білеміз. Осы жолы бұл екі ағамызды комиссия екінші іріктеуге өткізгенін көріп қуанып қалдық... өзімізді құлатқанға өкінсек те... Қазақ поэзиясының хас тарландары Исраил Сапарбай, Жәркен Бөдештер мемлекеттік сыйлықты баяғыда алуы керек еді... Шабы-

сы бөлек Жәркен ақын екі-үш рет шалынғасын үмітін үзді-ау деймін... Қағысы бөлек лирик Исраил ақынды осы жолы алғашқы іріктеуден құлатты...

Арынды ақын Ғалым Жайлыбайдың да екі рет аламанда алда келе жатып, аяқ астынан Батыраштардың балтасына ұшырағанын бәріміз жақсы білеміз... Марғасқа жазушымыз Марғабат Байғұт бәйгенің мандай алдында келе жатып, мандайы тасқа тиді... «Бар жақсымыз — балаларға» дейміз де, 1984 жылы Мемлекеттік сыйлық алған Мұзафар Әлімбаевтан бері енді балалар әдебиетінен бәйгеге түсіп отырған, поэзиядан түссе де қандай сыйлыққа да лайықты Байбота Қошым-Ноғайды бірден жолдан шығарды...

Шетелдерден талай беделді халықаралық сыйлықтарды алып, топ жарып жүрген театр мен кино тарланы Талғат Теменовке өз сыйлығымызды бермей, тағы да құлатты...

Не айтса да, тегін айтпайтын Көпен Әмірбек көкеміздің Кеңес Дүйсекеевті мемлекеттік сыйлыққа ұсыну туралы ұсынысы көрген сәтте көзімізге оттай басылып, көңіліміз жылып қоя берді.

Иә, әбден лайықты ұсыныс! Оның үстіне кімдер өтетінінің тізімі алдын алда белгілі болып қойғанын комиссия мүшелерінің өзі алдын ала айтып қойған кешегі мемлекеттік сыйлық комиссиясынан екінші турға өткендер ішінде бір де бір композитор жоқ екен...

Көпен Әмірбек айтқандай, «Талай әншілердің бағын ашқан талантты композитордың бір ғана Қарағым-ай» әні Димаш Құдайберганның орындауында қазақ халқын әлемге әйгілеген жоқ па? Осы әні үшін Кеңес Дүйсекеевті Мемлекеттік сыйлыққа ұсыну туралы мәселе қойылды. Негізі өте орынды ұсыныс».

Кеңес Дүйсекеев қандай сыйлыққа да лайық дарабоз дарын! Ал ел атын шығарған ерекше дарындар үшін мемлекеттік сыйлықтың қатып қалған ережесі мен шартын бұзу да... ерекше шартқа жатады...

КЕҢЕС ДҮЙСЕКЕЕВТІ МЕМЛЕКЕТТІК СЫЙЛЫҚҚА ҰСЫНУ КЕРЕК

«Алматы» телеарнасының ұйымдастыруымен дүниеден озған дүбірлі композитор Кеңес Дүйсекеевтің рухына арналған «Сәуле-ғұмыр» атты 50 минуттық хабарға қатысып қайттым. Өнер өлкесінде жүрген бірталай жұлдыздар мен қоғам қайраткерлері Кеңес ағаның сағынышпен еске алды. Талай әншілердің бағын ашқан талантты композитордың бір ғана Қарағым-ай» әні Димаш Құдайберганның орындауында қазақ халқын әлемге әйгілеген жоқ па? Осы әні үшін Кеңес Дүйсекеевті Мемлекеттік сыйлыққа ұсыну туралы мәселе қойылды. Негізі өте орынды ұсыныс. Эфирден қырқылып кетпесе көретін шығарсыздар. Көзі тірісінде көкемнің атын айтпай «Шатақ шал» дейтінмін. Еркелейтінмін. Бұл ат өзіне ұнайтын. Мінезі тік, қара қылды қак жарып сөйлейтін еді ғой. Сол шатақ мінезі үшін де талай сыйлықтан айырылғанын білем. Есіп сөйлемей кесіп сөйлейтін көкем Кеңес Дүйсекеев боп туып, Кеңес Дүйсекеев күйінде бақилық болған жаратылысы бөлек жан еді.

Көпен ӘМІРБЕК

КЕҢЕС ДҮЙСЕКЕЕВТІ ЖОҒАРЫ БАҒАЛАЙТЫН УАҚЫТ ЖЕТТІ

Кеңес Дүйсекеев көрнекті, білімді, кәсіби деңгейі өте жоғары музыка маманы деп білемін. Ұлтының өнері мен мәдениетіне қаншама жылдар қызмет етіп, қазақ телерадиосының эстрадалық-симфониялық оркестрін басқарып, өзінің заманындағы сазгерлердің әндерін нотаға, оркестрге түсіріп халыққа таралуына және алтын қорда қалуына үлкен үлес қосып шәкірт тәрбиелеу екінің бірін қолынан келе бермейтін іс.

Бұндай жұмысты атқару үшін жоғары білім, үлкен жүрек керек.

Бойында осындай қасиеті бар, көптеген танымал тақырыптық әндердің, сонымен қатар шет елдердің үлкен сахналарында орындалып жүрген классикалық шығармалардың авторы композитор Кеңес Дүйсекеев Мемлекеттік сыйлықтың нағыз иегері.

Көптеген ақын жазушыларымызға, композиторларымызға уақытында еңбектеріне лайықты марапат берілмей, өмірден өтіп кетіп жатыр.

Кеңес Дүйсекеевтің шығармашылық деңгейін жете түсінетін, жоғары бағалайтын уақыт жеткен сияқты.

Ол, композитор, ол музыкант, ол ұстаз, ол биік тұлғалы азамат бола білді.

Қазақ өнерінің майталмандары, ағаның әндерін сүйіп орындайтындар, шығармашылығын жоғары бағалайтын музыканттар Кеңес Дүйсекеев мемлекеттік сыйлыққа лайықты деп осы ұсынысты қолдаймыз.

Дүйсенхан СЫЗДЫҚОВ

Қазыбек ИСА,
«Қазақ үні»

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ - «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	379,24	3 ай	қала	1137,72
1 ай	ауыл/аудан	397,86	3 ай	ауыл/аудан	1193,58

6 ай	қала	2275,44	12 ай	қала	4550,88
6 ай	ауыл/аудан	2387,16	12 ай	ауыл/аудан	4774,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –

Зейнолла АБАЖАН

Бас редактордың орынбасары –

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Айнұр АХМЕТ (мәдениет)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

(8-702-931-89-86)

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҮРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтақын БҮЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҮРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Түркістан облысы:

Әбдіғалпал АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –

Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күлөлік №13976-Г (Алғашқы күлөлік

№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салуды шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ508560000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген